
CULTURA - O PROBLEMĂ MATEMATICĂ ÎN TERMENI DE ADEVĂR, ALTERNATIVĂ ȘI INTERPRETARE

Maria-Mihaela SÂRBU

michele1105@gmail.com

NOTA REDACȚIEI.

Continuăm, în acest volum, cu publicarea unor texte de tineri autori, în curs de afirmare, începută în vol. IV, 2005 al NOEMEI, într-o rubrică pe care o dorim, de acum încolo, permanentă, intitulată 'Altă generație'.

Avem bucuria de a constata că unul dintre autorii tineri publicați în volumul amintit, Gabriel Troc, a publicat între timp, o carte în editura Polirom. Cartea are același titlu cu textul apărut în NOEMA ('Antropologia postmodernă'), care a constituit un preambul al acesteia.

Autorul pe care îl supunem acum atenției cititorilor, este Maria-Mihaela Sârbu. Scurta prezentare a acesteia este redată mai jos.

Gorun Manolescu
Redactor șef al NOEMEI

*

Maria-Mihaela Sârbu

n. 11 mai 1978, Blaj

2000 – absolventă a Facultății de Litere din cadrul Universității “Babeș-Bolyai”, Cluj-Napoca. Lucrarea de licență: “Variante de Sens la problema existenței”, a fost publicată doi ani mai târziu, în 2002, de către Editura Casa Cărții de Știință, Cluj-Napoca, ca urmare a unui concurs de debut.

2004 – absolventă a Masteratului “Istoria Imaginilor – Istoria Ideilor” din cadrul Facultății de Litere a Universității “Babeș-Bolyai”, Cluj-Napoca. Lucrarea de dizertație: “Despre Adevăr, Alternativă și Interpretare (cu plecare de la mitul turnului Babel și aplicație la: Postmodernism, New Age și Text)”.

Profesie – copywriter, AMM Design, Cluj-Napoca.

Abstract. We don't know the Absolute Truth, but we can assume that it was given to us from the very Beginning. At one point, described in Bible as the Babel point, humans started to Perceive differently the Truth, because the Language lost its universality. This is how the Culture began to produce itself. From the Truth to Perception and Interpretation, this process gave birth to religion, science, philosophy and literature. Each of them tells us the same basic Truth, but by using different languages. The question is: would humans be able, again, to access this Truth? Globalisation as a „going backwards process” using a brand new language, a universal one, would be the sollution? This is the main theme of this essay, written as a mathematical demonstration.

Cuprinsul

1. (Ipo)teză sau Adevărul, Alternativa și Interpretarea ca termeni într-o „ecuație” a Culturii
 2. Demonstrație
 - 2.1. Adevărul
 - 2.1.1. O posibilă premisă în “Geneză” și în „Evanghelia după Ioan”
 - 2.1.2. Turnul Babel – parabola unui proces
 - 2.2. Alternative în paralelă
 - 2.2.1. Biblia
 - 2.2.2. Platon
 - 2.2.3. Schopenhauer
 - 2.2.4. Romanticii și Jung
 - 2.2.5. Castaneda
 - 2.2.6. Schopenhauer / Tolstoi / I.P. Culianu
 - 2.2.7. Casares
 - 2.3. Interpretarea
 - 2.3.1. Postmodernismul
 - 2.3.2. New Age
 - 2.3.3. Globalizarea – Parabola unui proces invers?
 3. Quod Erat Demonstrandum
- Bibliografia

1. (Ipo)teză sau Adevărul, Alternativa și Interpretarea ca termeni într-o „ecuație” a Culturii

Evident, nu putem ști cu certitudine ce este Adevărul.

Dar putem presupune că ar fi un fel de „cea dintâi realitate”. În felul acesta, avem o posibilă definiție: Adevărul este premisa inițială¹. De aici, relativ la Cultură, o întreagă teorie – diacronică și matematică – poate fi construită, exact ca în demonstrațiile problemelor de geometrie.

Adevărul: cea dintâi realitate (A).

Alternativa: modul specific în care o conștiință reflectă această realitate – percepția subiectivă, diferită la fiecare conștiință reflectantă în parte. Se poate afirma pe baza acestei premise: câte conștiințe, atâtea percepții (de unde: realitățile personale – P1, P2, P3 ș. a. m. d).

Interpretarea: procesul prin care percepția subiectivă a unei conștiințe oarecare C1 este preluată de o altă conștiință (C2) și exprimată în terminologia proprie – ceea ce produce o modificare a lui P1 în sensul P2 (care pre-există în C2 momentul de contact cu P1 a C1, adică: $(C2+P2) \times P1 = I1$). Interpretările sunt infinite, ca și alternativele, dar spre deosebire de alternative, care sunt percepții de gradul întâi și realități de gradul doi, fiecare interpretare cuprinde în sine: percepția de gradul întâi a interpretatorului (P1 a C1) + percepția pe care interpretatorul o are el însuși asupra realității primare A (P2) + expresia / exprimarea în termeni subiectivi și personali a ambelor, amalgamate (I1). De unde originalitatea, dar și, deja, distanțarea de Adevăr și Alternativă, trădarea acestora. Căci, dacă Adevărul și Alternativa pot fi considerate genuine puncte de plecare (A, ca o premisă obiectivă, P ca una subiectivă), Interpretarea tinde către un punct de sosire, care e cel mai adesea o teoretizare artificioasă, un construct mental, cel mai adesea lipsit de substanță și care devine pretext pentru un alt proces de interpretare ($I1 > I2$), a cărui finalitate este un alt proces de interpretare ($I2 > I3$), și așa mai departe, toate acestea în termeni din ce în ce mai vagi – Interpretarea realizându-se astfel ca progresie aritmetică ad infinitum, un proces de formalizare în detrimentul fondului inițial, în care fiecare nou discurs este despre anteriorul.

Schema de mai sus ar putea ilustra procesul logic și evolutiv al gândirii umanității, care, plecând de la A (ajuns, în timpul nostru, Marea Necunoscută, X) și parcurgând fazele descrise mai sus pe planurile multiplelor conștiințe și ulterior, datorită comunicării, coroborând percepții

¹ N. B. Aceasta este o convenție. Lucrarea nu tratează despre Adevărul absolut.

esențiale și interpretări de la puterea 2 la puterea „n”, a dat naștere fenomenului de Cultură (înțelegând prin aceasta Religie, Știință, Filozofie, Literatură, părți componente reductibile matematic la formule în care regăsim coordonatele A, P și I, în diverse combinații și procente. De pildă, Religia are mai mult A și P decât I; cel puțin religiile sau sistemele de credință primare. Știința găsește un acord și un echilibru între cele trei. Filozofia este axată în special pe I, fiind un „organism” în care progresia aritmetică și geometrică a interpretărilor se dezvoltă într-un ritm și cu o consecvență aproape organice. În timp ce literatura se axează cu preponderență pe P).

*

Lucrarea de față își propune, pornind de la mitul biblic al „încurcării limbilor” și cu ajutorul unei radiografii (pe baza postmodernismului ca aspect intelectual și a fenomenului New Age ca aspect-colar „spiritual”) a structurii timpului nostru cultural complex și controversat, să ilustreze ipoteza de mai sus, îmbogățind-o, cu aplicații pe texte filozofice, psihologice, și literare și meta-literare (domeniul de aplicabilitate a teoriei fiind foarte vast, regretăm că economia și genul lucrării nu ne permite abordarea de texte științifice și meta-literare), în vederea demonstrării faptului că totul este o chestiune de traducere (interpretare), fenomenul de Cultură realizându-se sub forma unei progresii aritmetice (= a unei acumulări și ridicări la putere) de „instrumente” (= Adevărul inițial slujind de instrument pentru Alternative, care la rândul lor sunt instrumente ale Interpretării și așa mai departe); cultura fiind, așadar, un proces în care sunt create instrumente, care duc la crearea altor instrumente, într-o manieră generativă aproape organică. O a doua finalitate este de a afla în ce măsură cultura, așa cum există ea astăzi, poate permite individului uman accesul la premisa inițială (A), dacă acest proces este posibil și în ce condiții.

2. Demonstrație

2.1. Adevărul

2.1.1. O posibilă premisă în “Geneză” și în “Evanghelia după Ioan”

Să presupunem un Adevăr pre-existent, absolut, neconsemnat în nici o carte; domeniul de referință al problemei de față fiind totuși Cartea, să

presupunem că Adevărul absolut le-a fost dat primilor oameni, dar într-o formă aflată în afara conceptualizării.

Să presupunem apoi că păcatul originar nu este ceea ce ne-am obișnuit să credem. Șarpele, ispita, mărul, toate acestea pot fi simple simboluri. În interpretările curente, toate țin de cunoaștere. Vom presupune așadar că păcatul originar a fost conceptualizarea, care e reductivă întrucât limitează și prin urmare falsifică. Păcatul originar ilustrează prima minciună, aceea pe care și-a spus-o omul sieși, când L-a numit pe Dumnezeu și s-a văzut pe sine.

Căci din Evanghelia după Ioan, care arată: „La început era Cuvântul și Cuvântul era la Dumnezeu și Dumnezeu era Cuvântul.[...] Toate prin El s-au făcut și fără el nimic nu s-a făcut din ce s-a făcut”², deducem despre Cuvânt că nu este concept formalizat, ci acțiune: întâiul instrument prin intermediul căruia s-a făcut lumea, dar un instrument care face corp comun cu Creatorul.

Ceea ce urmează sunt zorii umanității. Primul limbaj. Adică prima deturnare de la Adevărul absolut: Adevărul convențional, punctul de plecare. Deocamdată, același pentru toți.

În termeni științifici, primii oameni constituiau o comunitate minusculă. Creșterea comunității ar fi putut încetățeni o primă explicație legată de mediul în care aceasta își ducea existența.

Apoi a venit potopul, reîmprospătând Adevărul convențional. Ștergând diferențele care se formaseră.

Apoi a venit „momentul Babel” – sau, similar, momentul în care comunitatea s-a împrăștiat în lume.

2.1.2. Turnul Babel – Parabola unui proces

„În vremea aceea era în tot pământul o singură limbă și un singur grai la toți. Purcezând în răsărit, oamenii au găsit în țara Senaar un șes și au descălecat acolo. Apoi au zis unul către altul: ‚Haidem să facem cărămizi și să le ardem cu foc!’ Și au folosit cărămida în loc de piatră, iar smoala în loc de var. Și au zis iarăși: ‚Haidem să ne facem un oraș și un turn al cărui vârf să ajungă la cer și să ne facem faimă înainte de a ne împrăștia pe fața a tot pământul!’ Atunci S-a pogorât Domnul să vadă cetatea și turnul pe care-l zideau fiii oamenilor. Și a zis Domnul: ‚Iată, toți sunt de-un neam și-o limbă au și iată ce s-au apucat să facă și nu se vor opri de la ceea ce și-au pus în gând să facă. Haidem să Ne pogorâm și să amestecăm limbile lor, ca să nu

² *Evanghelia după Ioan*, 1:1,3.

se mai înțelegea unul cu altul'. Și i-a împrăștiat Domnul de acolo în tot pământul și au încetat de a mai zidi cetatea și turnul.”³

Presupunând, așadar, că momentul Babel surprinde umanitatea într-o stare de acceptare unanimă a Adevărului convențional (A) [care e prima percepție a Adevărului absolut, pre-existent, dar limitată prin concept] și înspre care era orientată, decizia de a construi turnul („să ne facem faimă”) descrie începuturile unei conștiințe de sine, care e o îndepărtare și mai acută de Dumnezeu. În afară de asta, a construi înseamnă a crea: gestul imită gestul Creatorului, îl parodiază, transferând-l în același timp în plan secund. Încurcarea limbilor are rolul de a izola individul cu Adevărul său, prin inducerea unei stări de percepție (a lumii) prin prisma unor concepte neînțelese de ceilalți.

Momentul Babel marchează așadar un punct de plecare, în care toți oamenii știau și credeau aceleași lucruri (erau deci în posesia unui A comun), dar le exprimau diferit. Împrăștierea în lume poate coincide, într-o abordare științifică, creșterii demografice și formării de comunități separate prin obstacole spațiale. Dezvoltarea în locuri diferite din punct de vedere geografic, care impuneau, fiecare, altfel de activități, a condus la o schimbare de percepție, a indus modificări de detaliu Adevărului inițial. Iar acestea au condus la schimbări în cadrul limbajului, a comportamentului, a mentalitarului și, în fine, a sistemului de practici prin intermediul cărora oamenii continuau să-L caute pe Dumnezeu / să caute o explicație.

În acest punct al problemei noastre, formula este următoarea:

$A=P>P1, P2, P3$

Există încă un A comun, dar numai ca semnificație internă. Exprimat, $A>P$, iar P1, P2, P3 sunt alternativele personale, care vor forma ulterior grupuri pe bază de similitudini (dictate de contextul obiectiv: mediul geografic ș.a.m.d), grupurile devenind bazele unor sisteme de credință.

După momentul Babel, primii oameni ai Bibliei pot fi considerați primii oameni ai științei, în lipsa Adevărului pre-existent care constituia contextul prezenței lui Dumnezeu; singurul A comun le-a rămas nevoia de sacru⁴, conștiința de sine și... amintirea unui turn (*axis mundi?*) prin care ar fi dorit să ajungă înapoi în acel context.

³ *Geneza*, 11:1-8.

⁴ Mircea Eliade, *Sacru și profan*, Ed. Humanitas, București, 1995, p.6.

„printr-o hierofanie, o ruptură de nivel, a avut loc în același timp o „deschidere“ pe sus (lumea divină) sau pe jos (regiunile inferioare, lumea morților). Cele trei niveluri cosmice — Pământul, Cerul, regiunile

2.2. Alternative în paralelă

Există trei tipuri de procese, potrivit ipotezei propuse:

- (1) diacronic și general, unde $A > P > I$, și care poate descrie modul de formare a Culturii;
- (2) sincron și particular, unde $A > P_1 = P_2 = P_3 > I_1 = I_2 = I_3$ cu infime deosebiri, și care descrie modul în care două sau mai multe alternative coincid sau se aseamănă, dar nu absolut întru totul, pentru că intervin pe parcurs factorii de influență;
- (3) unde procesul are loc invers: nu se pornește de la A spre a ajunge la I, ci de la I spre a ajunge la A, și aici este posibil ca I1 să nu fie echivalent cu I2 ș.a.m.d, dar să se ajungă la același A, sau la același P, pornind din trei, patru direcții diferite.

Un proces de tip (1) are loc în cazul religiilor primitive, unde există o realitate inițială investită cu titlul de Adevăr (un A indus), pe marginea căreia se încheagă ulterior alternative personale, care la rândul lor dau naștere miturilor și unui sistem de credințe arhetipizat⁵.

Procesul de tip (2) poate fi regăsit deja la un nivel mai înalt și într-o epocă mai apropiată nouă, și descrie modul în care apare Textul (literar și

inferioare — pot astfel comunica. Această comunicare este uneori exprimată cu ajutorul imaginii unei coloane universale, Axis mundi, care leagă și susține în același timp Cerul și Pământul și care este înfipt în lumea de jos (ceea ce este numit îndeobște „Infern“). O asemenea coloană cosmică nu se poate afla decât în chiar centrul Universului, pentru că întreaga lume locuibilă se întinde de jur împrejur. Ne găsim, așadar, în fața unei înlănțuiri de concepții religioase și de imagini cosmologice, legate între ele, alcătuind un sistem care ar putea fi numit „sistemul Lumii“ societăților tradiționale: a) un loc sacru este o ruptură în omogenitatea spațiului; b) această ruptură este reprezentată de o „deschidere“ care permite trecerea dintr-o regiune cosmică în alta (de la Cer la Pământ și invers: de la Pământ la lumea inferioară); c) comunicarea cu Cerul este exprimată printr-un anumit număr de imagini care privesc toate acele *Axis mundi*: stâlp (cf. *universalis columna*), scară (cf. scara lui Iacov), munte, arbore, liană etc.; d) în jurul axului cosmic se întinde „Lumea“ (= „lumea noastră“), și deci axul se află „în mijloc“, în „buricul Pământului“, este Centrul Lumii.”

⁵ Arhetip = model. În *op.cit.* p.16, Mircea Eliade vorbește despre un prim arhetip al construcției, care este Facerea Lumii.

filosofic). Aici A este fie un mit, fie o doctrină, preluate din religiile de bază, fie un concept sau un principiu subiectiv – un punct de plecare în alcătuirea unei teorii despre lume și om – indiferent de domeniul la care teoria se aplică. Formula are la bază tot un singur A (presupus), deoarece, așa cum se va vedea în subcapitolul următor (unde am analizat procese de acest tip), adesea doi gânditori diferiți pot alege același punct de plecare pentru teoriile lor, chiar dacă acest punct de plecare A suportă denumiri diferite. Uneori, rezultatele sunt foarte asemănătoare și nu întotdeauna datorită vreunei influențe reciproce exercitate, și procesul decurge așa cum a fost descris în formula (2). Alteori, apare dialectica inversă: nu există punct de plecare și se pornește de la interpretare, spre a se ajunge la o soluție – construct, la un A dedus: acesta este procesul de tip (3).

Totuși, trebuie menționat faptul că toate punctele de plecare sunt redevabile celui dintâi (A-ul indus).

2.2.1. Biblia

Presupunând că Biblia este textul cel mai apropiat de Adevărul inițial (și de cel pre-existent, despre care ne ferim să tratăm⁶) o raportare la ea se impune.

Biblia arată următoarele:

Dumnezeu este Cuvântul care face lumea (cum am văzut din Evanghelia după Ioan).

Nu îl putem antropomorfiza pe Dumnezeu decât dacă ne gândim la Isus și îl conceptualizăm pe Dumnezeu ca „tată” al acestuia, provocând un transfer de material, imaterialului, adică făcându-l inteligibil și recognoscibil ca posesor de atribute umane – astfel îl prezintă atât Vechiul, cât și Noul Testament, Dumnezeu devenind, spre înțelegerea de către om cu instrumente umane: bun, mândru, drept, îndurător etc. Dar înainte de toate El este cel care spune „Să fie lumină”, „Să se despartă pământul de ape”, „Să se despartă noaptea de zi”, „Să fie trupul acesta însuflețit”⁷. Antropomorfizarea este „necesară” pentru „înțelegerea” lui Dumnezeu, [care este o esență (fond) din care se deduc (prin voință, sau intenție), aparențele (=forme)] și Isus este concretizarea acestui proces, în care, spre a se putea apropia și face inteligibil de către oameni, Dumnezeu a „intrat în formă” umană.

⁶ v. nota 1.

⁷ *Geneza* 11.

Omul este „compus” din trup – factorul material, și suflet – factorul imaterial. Până aici, dihotomie. Interesant este ce ni se arată în Biblie că se întâmplă cu omul după moarte și înviere: el „renaște” ca trup de lumină⁸; dihotomia dispare lăsând să se întrevadă unitatea. Dar numai cei ce l-au cunoscut, *în trup fiind*, pe Dumnezeu – renasc⁹. Altfel spus, doar cei care s-au transformat dinainte, prin credință, în trupuri de lumină, eludând dihotomia, unind aparentele contrarii. Pe de altă parte, este scris: „Cel ce este de la Dumnezeu ascultă cuvintele lui Dumnezeu; de aceea voi nu ascultați, pentru că nu sunteți de la Dumnezeu”¹⁰ și „... nimeni nu poate să vină la Mine, dacă nu-i este dat de la Tatăl meu”¹¹ ceea ce trimite la fenomenul *predestinării* (limitând posibilitățile omului de a-și depăși condiția). Limita este dată de trup, în care sufletul este întemnițat și prin intermediul căruia este obligat să perceapă lumea.

Moartea înseamnă, pe de o parte, despărțirea sufletului de trup, dezintegrarea trupului (dispariția formei) și trecerea sufletului într-o altă ordine de lucruri (o altă realitate, dată de o altă percepție, nemediată de trup, Realitatea, Adevărul pre-existent), dacă omul l-a cunoscut pe Dumnezeu dinainte de disoluția formei sale.

2.2.2. Platon

În *Phaedon*¹², dialogul ce tratează problema sufletului, Socrate pornește de la stabilirea dihotomiei trup-suflet, arătând că trupul limitează accesul la realitatea adevărată, o falsifică, îngrădind sufletul¹³, pentru ca în continuare să atragă atenția asupra fenomenului pe care cultura timpului

⁸ *Evanghelia după Matei*, 22:30 : „Căci la înviere [...] sunt ca îngerii lui Dumnezeu din cer”

⁹ *Evanghelia după Matei*, 22:31,32 : „Iar despre învierea morților, au n-ați citit ce vi s-a spus vouă de Dumzeu, zicând: ‚Eu sunt Dumnezeul li Avraam și Dumnezeul lui Isaac și Dumezeul lui Iacov?’ Nu este Dumnezeul morților, ci al viilor”

¹⁰ *Evanghelia după Ioan*, 8:47

¹¹ *Idem*, 6:65

¹² Platon, *Phaedon*, în “Dialoguri”, C.P.Casa Scînteii, București, 1968.

¹³ *Idem*, p.332: “Când prinde sufletul *realitatea adevărată*? E doar firesc că de se va apuca să cerceteze ceva împreună cu trupul, va fi înșelat de el”.

nostru îl numește déjà-vu, adică reamintirea unor lucruri pe care sufletul le-a cunoscut anterior.¹⁴

Aceste lucruri formează așadar o realitate adevărată, un adevăr pre-existent. Dincolo de ceea ce individul uman percepe și recunoaște, în trup fiind, se află esențele imuabile și perfecte ale lucrurilor recunoscute.¹⁵ Lucrurile fiind doar imitații imperfecte ale esențelor (aparențe turnate după matricea / arhetipul acestora)¹⁶. Există deci un fond etern din care se deduc forme pieritoare, dar cu șanse de rezistență.

Pe de altă parte, tot ce omul poate percepe în trup fiind, cu ajutorul simțurilor, sunt aceste aparențe ale Esențelor, „formalizarea” lor imperfectă, materială, tangibilă. Cei ce „înțeleg” adevărul Lumii (că ea este doar reflecția aburită în oglinda materiei a unui principiu total și perfect care a trebuit să se reflecte limitativ ca să se facă inteligibil) o fac pe băjbăite, prin gândire, procesul gândirii¹⁷ (văzut ca anamneză, reamintire) permițându-le o percepție de asemenea imperfectă a esenței, imperfectă pentru că este cenzurată de unealta înțelegerii care este mintea, adică materia. Deși sublim în alcătuirea și capacitățile sale virtuale, creierul uman este tot materie, tot formă turnată după model, adică (l)imitativ. Înțelegerea este un „acces” la Esență (fond, Dumnezeu – sau, în termenii ipotezei noastre: la Adevărul pre-existent) indirect.

Soluția la care ajunge Platon are un dublu aspect, ca și aceea care decurge din Biblie: pe de o parte, sufletul care se lasă înlănțuit de trup, admitând să cunoască numai aparența realității, cum îi permite acesta¹⁸, va

¹⁴ *Ibidem*, p.343: “învățarea noastră nu-i altceva decât o reamintire. După acest principiu, în chip necesar am mai învățat cândva, în alte vremi, cele ce ne amintim acum. Așa ceva însă ar fi cu neputință dacă sufletul nostru n-ar fi existat, într-un fel, înainte să fi apărut într-o întruchipare omenească”.

¹⁵ *Ibidem*, p. 346: „... de îndată ce avem în de o parte percepția unui obiect, de alta faptul că din această percepție răsare în mintea noastră gândul despre altceva – fie că e o asemănare ori neasemănare – urmează cu necesitate că avem de-a face cu o reamintire.

¹⁶ *Ibidem*, p.345: “cel cu care obiectul seamănă, față de care însă rămâne inferior”.

¹⁷ *Ibidem*, p.352: “sufletul, când se folosește de trup spre a cunoaște și prin văz, auz sau orice alt simț [...] este târât de trup spre cele ce nu rămân niciodată aceleași” (n.a. spre aparențe).

¹⁸ *Ibidem*, p. 357: „dacă sufletul iese din corp pângărit, necurat și ca unul care, fiind statornic împreună cu trupul, l-a îngrijit, l-a iubit, a fost încântat de el, de poftele și plăcerile lui [...] iese cu resturi trupești”.

pieri „cu necesitate”, odată cu el. În procesul de cunoaștere, sufletul este ucis încetul cu încetul de apelurile sale la inter-medierea formei. „Gândind” în termenii aparențelor, accesul la esență devine, din indirect, imposibil. Sufletul imaterial sucombă trupului material, împreună cu care dispare în momentul morții, care este „spargerea formei”. Sufletul care, dimpotrivă, încearcă din toate puterile să se opună procesului de obscurizare, și caută să înțeleagă totul nu prin intermediul trupului, ci prin sine-însuși, cu ajutorul practicării anamnezei (a reamintirii) se va întoarce după moarte la realitatea cea adevărată, la esență – adică, în termeni biblici: cel ce L-a recunoscut pe Dumnezeu în trup fiind, după ce îl cunoscuse dinainte (fenomenul predestinării) îl va cunoaște și după ce se va elibera de trup¹⁹.

2.2.3. Schopenhauer

Alternativa lui Schopenhauer este doar la o primă vedere opusă celor analizate mai înainte. În opinia și termenii tezei sale (pe care o expune în *Lumea ca voință și reprezentare*²⁰):

Lumea este un produs (o manifestare) al unui Principiu plâsmuitor, Voința²¹, forță primordială, irațională, absurdă, operând două tipuri de manifestări:

(1) sintagmatică sau pe orizontală, în cadrul aceluiași nivel, începând cu cel mai simplu, cel atomic, și sfârșind cu cel mai complex, cel uman; aceasta se concretizează în fenomenul generației²²;

¹⁹ *Ibidem*, p.356: „dacă sufletul părăsește curat trupul, nu târăște după sine nimic din ale acestuia, fiindcă nu s-a întovărășit cu el de bunăvoie din timpul vieții, ci l-a ocolit, căutând mereu să se reculeagă în sine [...] ieșind cu astfel de însușiri din corp, se duce spre ceea ce este asemenea cu el: spre nevăzut, divin, nemuritor, înțelept”.

²⁰ Arthur Schopenhauer, *The World as Will and Idea. Abridged edition*, Everyman, Londra, 1995.

²¹ Cf. Th. Ribot, *Filosofia lui Schopenhauer*, p.21: “Voința este explicația ultimă, lucrul în sine; noi nu putem ști nici dacă ea are cauză, nici dacă este fără cauză, nici de unde vine ea, nici unde se duce, nici pentru ce este, nici dacă are vreun motiv; știm numai că ea este și că totul se reduce la ea.”

²² *Idem*, p.59-61: „Deși Schopenhauer consideră voința ca fiind esența internă și unică a lumii anorganice, a vegetalelor, a animalelor, el atribuie totuși fiecăreia dintre aceste entități o cauzalitate specială, de unde trei specii: cauza, excitația, motivul. Cauza guvernează lumea anorganică, este obiectul mecanicii, fizicii și chimiei. Ea se supune principiului lui Newton:

(2) paradigmatică sau pe verticală, concretizată de fenomenul evoluției, fenomen asociat manifestării, din ce în ce mai evidente, a unei proprietăți de natură ne-materială, conștiința, în același timp capabilă de percepție (reprezentare²³) și interpretare, întâi a propriei naturi, apoi a naturii contextuale (a cadrului).

De la un anumit palier, produsul finit al voinței nu mai este guvernat de aceasta în mod exclusiv, ci, în paralel și – la nivel uman – prin opoziție, de conștiința care în forma ei activă este inteligență. La nivel uman, inteligența prelucrează percepția (sinelui și-a lumii) și poate deveni creativă (= da naștere la interpretări), începând să concureze voința²⁴, care

acțiunea și reacțiunea sunt egale. Excitația guvernează lumea vegetalelor și partea vegetativă a vieții animalelor. Această specie de cauzalitate diferă prin aceea că acțiunea și reacțiunea nu sunt întotdeauna egale. Motivul guvernează viața animală propriu-zisă, adică cea care este însoțită de conștiință. Caracteristica sa specială este cunoașterea, reprezentarea. Motivul diferă de excitație prin aceea că nu are nevoie de mult timp pentru a acționa, este suficient să fie perceput. [...] Din treaptă în treaptă (de la regn la regn) obiectivitatea voinței devine mai inteligibilă. Regnul animal manifestă un grad superior de obiectivare a voinței. Atunci când, în evoluția sa, voința ajunge la acest punct unde individul care reprezintă specia nu-și mai poate asimila hrana sub influența unei simple excitații, ci devenit din ce în ce mai complex în modul său de viață mișcărilor nu mai pot avea loc decât prin motiv, devine necesară inteligența. La animal se produce un ganglion sau un creier care face posibile operațiile instinctive sau intelectuale.

²³ *Ibidem*, p.62: “Deci, la origine, inteligența apare din viața însăși; ea aparține celei mai înalte trepte a obiectivizării acesteia ca *pur mecanism*, ca mijloc de salvare pentru conservarea individului și a speciei. **Inteligența se produce deci deoarece voința vrea să trăiască**, iar viața deosebit de complexă are nevoie de o lumină spre a o călăuzi. Dar **din acest mecanism se naște dintr-o dată lumea ca reprezentare**, cu toate formele sale, subiect, obiect, timp, spațiu, cauzalitate, pluralitate. Pură voință, până aici, ea este de acum în același timp, prin inteligență, reprezentare și obiect al subiectului cunoscător.

²⁴ A. Schopenhauer, *op.cit.*: “Voința care, luată în sine, este o dorință oarbă și inconștientă de a trăi, după ce s-a dezvoltat în natura anorganică, regnul vegetal și animal, ajunge în creierul uman la **conștiința clară de sine**. Omul înțelege atunci că realitatea este o iluzie [...] că cel mai bun lucru pentru voință este să se nege pe sine.”

este doar productivă, și încercând să și-o subordoneze raționalizând-o, adică impunându-i un caracter străin.

Individul uman apare astfel dual, câmp de luptă între două forțe: voința și inteligența, prima de natură irațională, materială și gratuită, dar organizată (în formă concretă: trup), cealaltă de natură rațională, spirituală și căutătoare de semnificații (suflet)²⁵. Moartea se petrece atunci când Voința, energia plăsmuitoare, tinde să-și recapete integralitatea și iese din formă.

Prin urmare, lumea nu începe să existe cu adevărat decât în momentul în care este reflectată de simțurile și investită cu realitate de intelectul individului uman²⁶. Reformulat în spiritul ipotezei acestei lucrări, A există doar prin P de C (realitatea inițială, Adevărul, există doar în măsura în care o Conștiință îl Percepe – în timp ce la Platon și în Biblie A pre-exista, este recunoscut de individ prin revelație, respectiv anamneză – P – și se instituie, salvând individul – ca esență, suflet – prin orientarea acestuia spre el. Dar și la Schopenhauer energia plăsmuitoare pre-există conștientizării / reflectării ei). Astfel văzută, realitatea metafizică își pierde caracterul de dat absolut și immanent, devenind un simplu produs de creație („Lumea este visul sufletului nostru”), respectiv o iluzie (reflexie). Pe de altă parte, voința, principiu orb care stă la baza lumii, este omniprezentă, dată o dată pentru totdeauna; ea se manifestă, pe de o parte, în fiecare artist, indiferent de epoca în care a trăit, în felul acesta Shakespeare, de pildă, fiind contemporan cu Thomas Mann și cu Mircea Eliade; pe e altă parte, ea se manifestă în fiecare dintre noi: energia plăsmuitoare consimte să intre în corp, să trăiască la nivel „inferior”, creează forma (și, o dată cu ea: inteligența, imaginația, Conștiința), tinzând să iasă aproape instantaneu, pentru a-și reface integralitatea²⁷ (ceea ce îl apropie pe Schopenhauer de Platon, care vorbea despre o Esență care trebuie să se facă Aparență pentru a deveni inteligibilă pentru sufletul întemnițat în trup, prin procesul Recunoașterii; astfel triada Esență / fond – Aparență / formă – Recunoaștere / anamneză fiind similară triadei Voință / Energie

²⁵ Schopenhauer nu folosește termenii de trup și suflet, ci de **lucru în sine** (ceea ce este – Voința) și **fenomen** (ceea ce pare - **Reprezentarea**), termeni preluați de la Kant; *op.cit.*: “Ca lucru în sine, omul este absolut liber în contextul său inteligibil. Ca fenomen, este supus necesității, în caracterul său empiric.”

²⁶ Cf. Th.Ribot, *op.cit.*, p.39: „Lumea este reprezentarea mea – nu există decât în măsura în care este reflectată de inteligența mea”.

²⁷ *Idem.*

plăsmuitoare / Voință – Plăsmuire / formă – Reflectare / reprezentare / conștientizare)²⁸.

2.2.4. Romanticii și Jung

Pentru romantici, Inconștientul este însăși rădăcina ființei umane, punctul ei de inserție în procesul vast al naturii, ceea ce face posibilă analogia ființei cu Marele Tot. Inconștientul este „locul care germinează ființa”.

„Idea inconștientă creează organismul, morfologia și fiziologia individului. Apoi apare o primă conștiință, a lumii exterioare, legată prin instinct de viața organică. În sfârșit, o dată cu conștiința de sine se manifestă spiritul, iar instinctului i se substituie triada a cunoaște – a simți – a voi. După ce a fost atins acest stadiu, Inconștientul rămâne într-un dialog permanent cu conștiința”, arată Albert Béguin²⁹ în reflecțiile sale despre romantici și mitul Inconștientului - formula seamănă frapant cu cea schopenhaueriană, care ar traduce-o astfel: „Voința, energia plăsmuitoare, creează universul, de la cea mai simplă la cea mai complexă formă: morfologia și fiziologia individului, în care se dezvoltă conștiința de sine și spiritul”. Triada de care vorbește Béguin este, la scară individuală, ceea ce sunt triadele delimitate mai sus la Platon și Schopenhauer. A cunoaște trimite la suflet, căruia i se aplicau cunoașterea pre-existentă, anamneza, și reflectarea. A simți, pe de altă parte, trimite la trup. A voi trimite la cele două atitudini posibile între care individului uman îi este dat să aleagă: [a voi] să cunoască prin trup, [a voi] să cunoască prin suflet, a alege deci „spargerea formei” și disoluția sau realizarea de sine și rezistența post-existentă.

Pe de altă parte, citându-l pe Carus, Béguin pune în lumină două forme de Inconștient: Inconștientul absolut, general, devenit parțial, „acest Inconștient absolut domnește încă singur asupra oricărei activități a Ideii, și în acest caz îl vom numi Inconștient general. I-am constatat prezența și în

²⁸ Speculație: Fiind omniprezentă [voința], și astfel conducând la o abolire a timpului, poate explica (una și aceeași fiind în fiecare dintre noi, și în toate manifestările de gen P și I, și în ultimă instanță de tip Cultură) prezența la autori diferiți și care nu au avut cum să se cunoască sau citească între ei, a unor alternative similare.

²⁹ Albert Béguin, *Sufletul romantic și visul*, Ed. Univers, București, 1998, p.187.

viața embrionară: nici Ideea nu participa decât la alcătuirea organică, și tocmai de aceea încă nu-i puteam da acestei Idei numele de Suflet. [...] s-a dezvoltat deja o conștiință, Ideea a devenit și în realitate suflet, și totuși toate procesele vieții în formare, făcută din distrugeri și creații alternative, au rămas în afara oricărei participări a Conștiinței; acest Inconștient nu mai e general, cu parțial. În plus, alături de Inconștientul absolut, când general, când parțial, avem un Inconștient relativ, adică acel domeniu al vieții ajunse în mod real la Conștiință, dar care deocamdată a redevenit inconștientă. De altfel, el revine mereu din timp în timp, la Conștiință. Acest domeniu va cuprinde, chiar în sufletul evoluat pe de-a-ntregul, cea mai mare parte a lumii spirituale: căci în fiecare clipă nu putem percepe cu adevărat decât o parte relativ minimă din lumea reprezentărilor noastre³⁰.

Aici punctele comune cu Schopenhauer sunt și mai clare: Ideea = Principiul plămuitor originar, dar irațional (Inconștientul absolut este o calitate a Ideii); Ideea devine suflet, trecând prin toate stadiile procesului de generare a lumii (Voința este reflectată de conștiință în ultima fază a procesului), toate procesele vieții în formare, făcută din distrugeri și creații alternative descrie modul în care la Schopenhauer energia plămuitoare intră în forme, se reflectă pe sine prin intermediul conștiinței, apoi tinde să se elibereze.

Puncte comune sunt și cu Platon și cu Biblia: percepția parțială de care vorbește Carus traduce cunoașterea limitată prin trup, amintită în ambele cazuri, iar revenirea Inconștientului în Conștient, revelația și conștiința de sine individuală.

Jung³¹ jonglează cu termenii lui Carus, pe care îi reduce la un Inconștient personal și un Inconștient Colectiv. Acesta leagă individul de comunitate, prin comunitate înțelegând nu doar membrii unei anumite societăți, sau ai societății contemporane lui, ci întreaga umanitate, de la cel dintâi reprezentant al ei. Este „memoria speciei” și a lucrurilor care au fost înainte de ea. În felul acesta își explică raportul de identitate parțială între semnificațiile pe care numeroasele mitologii, succesive sau simultane, le dau realității: prin una și aceeași grilă de percepție, preexistentă oricărei mitologii (prin mitologie înțelegând, aici, produsul finit al unei acumulări de Alternative similare), această grilă păstrându-se la baza Inconștientului Colectiv, impunându-i una și aceeași semnificație, modificată neglijabil

³⁰ Carl Gustav Carus, în Albert Béguin, *op.cit.* p.189.

³¹ C. G. Jung, *Amintiri, vise, reflecții, consemnate și editate de Aniela Jaffe*, Ed. Humanitas, București, 1996

printr-o interpretare, secundă și ulterioară, individuală³². (În această accepție, orice teorie poetică, filosofică, metafizică, dialectică, ori de anticipație, nu este decât o interpretare de un anumit grad a uneia și aceleiași Alternative inițiale P la realitatea primordială A).

Modul în care Voința se manifestă în teoria lui Schopenhauer este în mod evident analog modului în care acționează Inconștientul la Jung, care afirmă: „Viața mea este povestea unei realizări de sine a Inconștientului. Tot ce se află în Inconștient vrea să devină eveniment iar personalitatea vrea și ea să evolueze, ieșind din condițiile ei inconștiente, și să se trăiască pe sine ca întreg”³³. Tradus în termenii filosofului, „Eu, forma, sunt o realizare de sine a Voinței. Tot ce se află în Voință vrea să capete conștiință de sine – personalitatea, adică inteligența plus imaginația, vrea să se dezbrace de voință și să-mi realizeze Conștiința.”

Teza lui Jung găsește astfel justificare și ilustrare prin consemnarea comentată a propriei sale evoluții, în *Amintiri, vise, reflecții*, din care este necesar să subliniem câteva aspecte care particularizează alternativa psihanalistului (totuși, doar sub aspectul terminologiei).

Evoluția individului reprezintă la scară mică evoluția speciei umane. Evoluția personalității proprii, descrise de Jung, arată îndeosebi modul în care copilul este „setat” pe o anumită percepție a lumii exterioare, prin influența celor preocupați de educarea lui, și mai târziu prin aceea a societății. Despre setare vorbesc indirect și Biblia și Platon (referitor la îngrădirile impuse de trup – sufletului), Schopenhauer are o întregă teorie subsidiară, în care arată cum voința, intrând în formă și fiind astfel setată pentru o percepție-reflectare-reprezentare specifică simțurilor, este ulterior setată social (în sensul respectării unor norme civilizatoare). Freud vorbește și el despre „principiul plăcerii”, postulând că, în prima fază, a copilăriei, individul uman este un pachet de plăcere, dotat cu indiferență față de viață și moarte deopotrivă, dar intervin părinții, școala, societatea, care-i inoculează figuri negative, o anumită realitate, comprehensibilă și exprimabilă tuturor și de către toți. Toate acestea arată că, în măsura în care

³² *Idem*, p. 19: “Viața am asemuit-o întotdeauna unei plante care trăiește din rizomul ei. Ceea ce devine vizibil deasupra pământului durează doar o vară. Apoi se ofilește – o apariție efemeră. Dacă ne gândim la devenirea și dispariția infinită a vieții și culturilor, ni se conturează impresia unei deșertăciuni absolute; dar eu n-am pierdut niciodată sentimentul perenității vieții sub eterna schimbare. Ceea ce se vede este floarea, ea este cea care dispare. Rizomul dăinuie”.

³³ C. G. Jung, *op.cit.* p.18.

dihotomia trup / suflet este valabilă, sufletul vine în trup cu anumite conținuturi (neconceptualizate) (divine, în termeni biblici și platonicieni; iraționale, în termeni schopenhaurieni; inconștient-generale, sau ideale, în termenii lui Carus; inconștiente, în termenii lui Jung) care reprezintă (în termenii lucrării de față) cunoașterea unei realități / a unui Adevăr pre-existent(e). Se poate specula că primii oameni au trecut, de la acesta, la un Adevăr de tip A (realitate / premisă inițială), înainte ca o educație și o societate bine structurate să le altereze percepția genuină: limitați doar de condiția lor materială, deschiderea pe care o aveau față de revelație (*hierofanie*, spune Mircea Eliade³⁴) i-a adus în pragul conștientizării și conceptualizării unor alternative de prim ordin care, stând acum la baza tuturor sistemelor religioase tradiționale, pot fi luate ca adevăruri de tip A. Copilăria lui Jung este un exemplu relevant, dacă admitem o ilustrare a generalului prin particular (ceea ce face el însuși – alternativa la care ne referim fiind rezultatul propriilor experiențe puse în termeni psihanalitici: „Amintirile sunt ca mlădițele izolate ale unui singur rizom subteran, ca etapele unui proces evolutiv inconștient”³⁵).

O primă etapă este formarea conștiinței lumii exterioare. Totul pledează pentru o integrare fără spasme în spațiul concret, material, natural, prin fraparea simțurilor foarte ascuțite. Lumea are aspectul unui paradis făcut pentru plăcerea contemplației, care nu poate dezamăgi întrucât deocamdată nu i se pot pune întrebări și nici suprainstitui iluzii. Pentru moment, copilul, limitat doar la trup, dar la unul extrem de senzitiv, este, în termenii lui Freud³⁶, un „pachet de plăcere” încă neobligat să-și refuleze acest instinct.³⁷ (Correspondent general: (1) biblic: Adam și Eva înainte de căderea în ispită; (2) antropologic: oamenii primitivi, *culegători*, *vânători*, *pescari*, mai târziu *agricultori*, a căror integrare în spațiul concret natural are loc printr-un gest „ritual” de „facere a lumii”, tructibilă ca îmblânzire a ei (în timp ce la copil, același gest se face prin privire, constatare, încântare, la

³⁴ Mircea Eliade, *op.cit.* p.28.

³⁵ C. G. Jung, *op.cit.* p.19.

³⁶ Cf. S. Gardner, *Irrationality and the Philosophy of Psychoanalysis*, Cambridge University Press, Cambridge, 1993.

³⁷ C.G. Jung, *op.cit.*, p.21: “Mă aflu într-un cărucior la umbra unui copac. Este o zi frumoasă și caldă de vară, cerul e albastru. Lumina aurie a soarelui se joacă printre frunzele verzi... Copetina căruciorului a fost ridicată. Tocmai m-am trezit în mijlocul acestei splendori și am o senzație de bine de nedescris. Văd soarele scânteind printre frunzele și florile pomilor. Totul este minunat, colorat, superb”.

omul primitiv reacția este de teamă, ceea ce conduce la necesitatea „adăpostirii”³⁸).

Apoi apare setarea din direcția mediului familial, concretizată prin inducerea de figuri negative (restricții), contactul cu fenomenul morții și introducerea în educație a primelor concepte religioase.³⁹ (Corespondent general: oamenii primitivi – reacția lor la moarte dă naștere unora din primele concepte submisibile unui sistem ulterior de credințe, pentru că apare întrebarea, ca și la copilul Jung: ce se întâmplă cu oamenii aceștia, unde se duc, de ce trupul lor pare dintr-o dată un obiect? Ce anume le lipsește? Copilului i s-a răspuns în termeni religioși. Dar, ca și oamenii societăților primitive, el modifică acest răspuns în termenii percepției subiective, îi conferă o alternativă: Isus devine, din „pasăre mare protectoare”, „cioclu”, „iezuist” și „mâncător de oameni”. Spaima omului primitiv în fața bolii și a morții, fenomene inexplicabil pe care vor simți

³⁸Referințele la corespondentul antropologic, din: Mircea Eliade, *op.cit.*: „Un teritoriu necunoscut, străin, neocupat (ceea ce înseamnă adesea: neocupat de „ai noștri”) face parte încă din modalitatea fluidă și larvară a „Haosului”. Ocupându-l și, mai ales, așezându-se pe acest teritoriu, omul îl transformă simbolic în Cosmos, printr-o repetare rituală a cosmogoniei. Ceea ce va deveni „lumea noastră” trebuie mai întâi să fie „creat”, și orice creație are un model exemplar: Crearea Universului de către zei. Când s-au înstăpinit în Islanda și au defrișat-o, coloniștii scandinavi n-au socotit că fac un lucru nou, nici o muncă omenească și profană. Ceea ce făceau nu era pentru ei altceva decât repetarea unui act primordial, și anume transformarea Haosului în Cosmos prin actul divin al Creației. Muncind pământul sterp, nu făceau decât să repete actul zeilor care organizaseră Haosul dându-i o structură, forme și norme.”

³⁹ C.G.Jung, *op.cit.*, p.24. Din Rin este pescuit un cadavru, pe care copilul este reținut de a-l vedea; încercând să se opună instanțelor părintești și vizitând pe ascuns locul unde acesta era depozitat în așteptarea autorităților, descoperă o rigolă pe unde picura apă cu sânge. În acest caz, moartea nu este decât un eveniment exterior, care stârnește curiozitatea și rămâne la acest nivel; coștientizarea semnificației ei “reale” – artificială în măsura în care nu-i este atribuită de copil, indusă lui de către părinți – se oprește undeva la jumătate, continuând mai târziu odată cu desăvârșirea imaginii ei prin actul îngropării: “Deodată dispăreau anumiți oameni, care până deunăzi fuseseră prezenți. Auzeam atunci că au fost înmormântați sau că **Domnul Isus i-a luat la el.**”

curând nevoia să le personifice⁴⁰, se asociază la copil cu o figură primită prin educație, transferându-i atributele: misterios, înfricoșător, ostil. În acest punct, percepția subiectivă nu mai este genuină, ci influențată de tradiția religioasă – instituționalizată – dar tinde să redevină⁴¹.

Tendența se materializează și mai pregnant în vis, care este, în concepția lui Jung, imagine simbolică funcționând pe baza unor imagini și asocieri analoge unor idei primitive sau unor mituri, elemente aparținând Inconștientului și putând fi observate oriunde, în visele tuturor categoriilor de oameni (intervine astfel Inconștientul Colectiv, memoria speciei – în planul corespondenței generale, asociabilă, la omul primitiv, cu *crearea* de mituri⁴², ce reprezintă alternativa inițială P, începuturile acestei „baze de date”). Primul vis este legat de transferul de semnificații pe care copilul i-l dăduse lui Isus la contactul cu moartea.⁴³ Înfrățesc un zeu subteran cu aspectul de phalus ritual, pe care vocea mamei, în vis, îl asociază cu „mâncătorul de oameni”, adică Isus, și pe care mult mai târziu Jung îl va descifra: ”mi-a sărit în ochi un pasaj dintr-un comentariu asupra unor ritualuri religioase, în care era vorba despre motivul fundamental antropofag în simbolistica împărășaniei”⁴⁴. Visul conține un arhetip pe care copilul nu avea de unde să îl cunoască („Cine vorbea atunci în mine?”⁴⁵), furnizat deci de Inconștientul Colectiv și care are rolul, înțeles mai târziu, de a-l iniția în misterele pământului. Visul primordial este așadar cea dintâi manifestare directă, deși momentan criptică, prima mlădiță vizibilă deși bizară a unui Inconștient Colectiv devenit manifest într-o conștiință încă embrionară, dotată însă cu capacitatea virtuală de a recunoaște și reprezenta simbolurile. Ceea ce urmează ilustrează perfect paralela propusă între evoluția copilului și evoluția umanității: de altfel, în termenii lui Freud, ceea ce

⁴⁰ M. Eliade, *op.cit.*, p.29: “În nordul Indiei, în vreme de epidemie, se desenează în jurul satului un cerc a cărui menire este să împiedice demonii bolii să pătrundă dincolo de această împrejmuire.”

⁴¹ *Idem.*, p. 25.

⁴² *Ibidem.*, p. 11: “Mitul este deci povestea a ceea ce s-a petrecut in illo tempore, relatarea a ceea ce zeii sau ființele divine au făcut la începuturile Timpului; „a povesti“ un mit înseamnă a spune ceea ce s-a petrecut ab origine. O dată „spus“, adică „dezvăluit“, mitul devine adevăr apodictic, temei al adevărului absolut”

⁴³ *Ibidem.*, p. 26.

⁴⁴ *Ibidem.*, p. 29.

⁴⁵ *Ibidem.*

experimentează copilul Jung sunt înseși „rămășițele arhaice rituale”⁴⁶. Jocul cu focul⁴⁷ reprezintă, la nivel particular ca și la nivel general, o primă formă de religiozitate. Ca și visul phalic, simbolizează (este interpretat) pentru Jung vârstnicul lumina pe care el este sortit să o aducă în întuneric, s-o întrețină cât mai mult posibil – acea bucată de Inconștient adusă în conștiință (în termeni biblici și platonicieni: căutarea Adevărului numai prin intermediul sufletului; în termeni schopenhaurieni: ultima fază, cea mai înaltă, a Conștiinței, care asociind Inteligența cu Imaginația, tinde înspre un proces de Creație).

Un alt asemenea gest are drept obiect de cult o piatră, care îi induce copilului, atunci când șade pe ea, întrebări de natură filosofică: „Sunt eu cel care șade pe piatră sau sunt piatra pe care șade el? [...] Cine este ce?”⁴⁸ Jocul dialectic trimite la animism, (în acest stadiu, societatea primitivă prin care generalizăm acest proces are deja un sistem de credințe), religie de început în care obiectelor și îndeosebi pietrelor le erau atribuite suflete și puteri supranaturale – este momentul în care societatea primitivă are revelația unui *dincolo*, după ce a depășit șocul morții. În scara particular al lui Jung, are loc un transfer de conștiință și în același timp o luare de conștiință (*prise de conscience*) din partea copilului, care întrebându-se asupra lui-însuși își instituie o conștiință de sine și totodată (întrebându-se asupra pietrei) o reprezentare a lumii. „Dedublării” îi urmează un fel de scindare interioară, rezolvată tot printr-un act ritual, nerecunoscut însă sub acest aspect: cioplirea dintr-un lemn de lemn a unui om cu redingotă și joben, adăugarea unei pietre de râu pictată în acuarelă în culori diferite, astfel încât să fie împărțită într-o parte superioară și una inferioară („piatra lui”), și închiderea lor într-un penar, pe care îl ascunde în pod.⁴⁹ Ulterior, după ani de amnezie referitoare la acest gest, psihanalistul Jung îi găsește

⁴⁶ Cf. S. Gardner, *op.cit.*

⁴⁷ C.G. Jung, *op.cit.*, p. 34: “... îmi făcea plăcere să mă joc cu focul. În grădina noastră se afla un zid vechi din blocuri mari de piatră, ale căror interstiții formau niște grote interesante. Aici obișnuiam să întrețin un mic foc, la care mă ajutau și alți copii, un foc care trebuia să ardă “mereu”, să fie deci întreținut permanent. Era nevoie în acest scop de eforturile noastre unite care constau în a aduna lemnul necesar. Numai eu aveam voie să veghez acest foc. Ceilalți puteau aprinde în alte “peșteri” alte focuri, dar acelea erau profane și nu mă interesau. Numai focul meu era viu și avea un caracter sacru”.

⁴⁸ *Idem.*

⁴⁹ *Ibidem*, p. 35.

corespondentul mitologic: „Totul este de fapt un cabir, învelit într-un paltonaş, ascuns în kista, înarmat cu o provizie de forță vitală – piatra [...]”⁵⁰.

De notat însă că nici jocul cu focul, nici cel cu piatra, nici gestul de a înmormânta un „iezuit” în penar, cu conștiința clară și unică a unui secret, nu au avut la momentul petrecerii lor vreun sens. La fel se întâmplă, în prima fază, cu superstițiile ce vor forma ulterior un sistem de practici rituale și de credințe, în societățile primitive: există sentimentul „tainei”, dar nu și semnificația ei, care va fi dată ulterior, într-o primă interpretare. În ambele planuri, și cel particular, și cel general, are loc același proces: individul uman dezvoltă o conștiință a lumii exterioare (naturale), apoi o conștiință de sine în cadrul acestei lumi (prin raportare), un set de practici cu rost tranchilizant (spaima de moarte, spaima de fenomenele neînțelese ale naturii, nevoia de adăpost și siguranță) – toate aceste cer niște rezolvări, pe care individul uman le găsește în el, instinctiv, prin revelarea unor soluții – la individul primitiv, ca și la copil, percepții subiective ale realității inițiale, cu deosebirea că la omul primitiv acestea sunt de gradul întâi, iar la copil, în termenii lui Jung, venite pe filiera Inconștientului colectiv.

Apare apoi scindarea aparentă într-o personalitate no.1⁵¹ și o personalitate no.2.⁵²; în interiorul copilului Jung are loc un fel de inflație. Pornit inconștient în aventura descoperirii sinelui, i se fac cunoscute două conștiințe diferite, două personalități diferite, care coexistă păstrându-l într-o stare de incertitudine, de nesiguranță. (Este vorba de Inconștient și Conștient; în termenii lui Schopenhauer: de tendința voinței de „a sparge forma”, de împotrivirea ei la limitare prin realizarea unei prea acute conștiințe de sine a acestei forme.) (În celălalt caz, general, situația s-ar reduce la dobândirea unei conștiințe de sine ca ființă duală, și la apariția nevoii unei divinități personale, antropomorfizate).

⁵⁰ *Ibidem*, p. 37-38.

⁵¹ *Ibidem*, p. 47: “elevul care nu putea pricepe matematica și nu era sigur nici măcar pe sine însuși”

⁵² *Ibidem*: “un bărbat cu care nu era de glumit, un om mai puternic și mai influent [...], un bărbat bătrân care trăiește în secolul al XVIII-lea și poartă pantofi cu cataramă (remarcați la o statueta și “recunoscuți”) și călătorește într-o caleașcă având roțile din spate înalte, concave, între care coșul sta suspendat pe arcuri și curele de piele (caleașca recunoscută de asemenea, cu un sentiment “écoeurant”, de parcă mi-ar fi furat cineva ceva sau aș fi fost înșelat în legătură cu trecutul meu drag.”

Pe fondul acestei stări prelungite se petrece experiența nemijlocită a lui Dumnezeu. Pragul apare pe nepregătite ca și visul inițial, punându-i la încercare relația stabilită cu Dumnezeu-tatăl după ruptura de Isus. Harul⁵³ este dublat de conștiința apartenenței la Dumnezeu și a supunerii la voința lui⁵⁴ (modalitățile în care copilul își practică credința nu sunt, totuși, tradiționale, ceea ce ne permite să înțelegem aici prezența unui P – momentul vine în analogie cu stabilirea, în comunitatea primitivă, a primelor concepte și principii organizatoare ale sistemului de credințe, și de stabilire a unei divinități.

Este etapa în care conștiința ajunge într-un punct superior⁵⁵; alternarea celor două personalități continuă, spre a face să culmineze realizarea conștiinței de sine (a personalității) printr-o desăvârșire petrecută la nivel oniric. Este necesară citarea integrală:

“Mă aflu în plină noapte, într-un loc necunoscut și înaintam numai anevoie împotriva unei vijelii violente. În plus, se lăsase și o negură deasă. Eu țineam cu ambele mâini o lumină mică, încercând s-o feresc de rafalele de vânt care amenințau în fiecare clipă s-o stingă. Totul însă depindea de reușita mea de a ține această lumină în viață. Deodată am avut impresia că mă urmărea ceva. Am privit îndărăt și am zărit o formă neagră uriașă, care venea în spatele meu. În același moment am fost conștient – cu toată spaima mea, că trebuie să-mi salvez lumina prin noapte și furtună, în ciuda tuturor primejdiilor. Când m-am trezit, mi-am dat imediat seama: este „stafia din Brocken”, propria-mi umbră proiectată pe dârele învârtite ale ceții și generată de lumina pe care o duceam în fața mea. Am știut, totodată, că lumina era conștiința mea; este singura lumină pe care o posed. Acest vis a

⁵³ *Ibidem*, p.49-53.

⁵⁴ *Ibidem*, p.60: “...eu sunt cel răspunzător și de mine depinde cum mi se modelează destinul. Dar cine pune problema? Nimeni nu mi-a răspuns la această întrebare. Știam că trebuia să dau răspunsul eu însumi, din adâncurile forului meu interior: eram singur în fața lui Dumnezeu și numai Dumnezeu mă întreba în legătură cu aceste lucruri cumplite. De la bun început a avut în mine sentimentul fără seamăn al unui destin implacabil, de parcă aș fi fost plasat într-o viață care trebuia împlinită. Exista o siguranță interioară pe care eu nu mi-am putut-o dovedi niciodată, dar care-mi era dovedită. Nu eu aveam siguranța, ci ea mă avea pe mine, adesea în pofida oricărui convingeri contrarii. Nimeni nu mi-a putut lua certitudinea că eram pus aici să fac ce voia Dumnezeu și nu ce vreau eu.”

⁵⁵ Mircea Eliade, *op.cit.* p.7: “religiozitatea reprezintă o structură ultimă a conștiinței”.

însemnat pentru mine o mare iluminare: acum știam că no.1 era purtătorul luminii, iar no.2 îl urma ca o umbră. Sarcina mea era aceea de a menține lumina [...]”.⁵⁶

Visul reprezintă simbolic datele personalității lui Jung la acea dată: evoluția încheiată, copilul, devenit un individ uman complet, posedă nu numai o conștiință primară a lumii exterioare, nu numai percepția pe care mediul familial și social au încercat – nereușind pe de-a-ntregul – să-l seteze, ci și conștiința Inconștientului (*umbra*) care vine din urmă, încercând, după ce s-a realizat pe sine prin Conștiință, să se de-particularizeze (să își reia structura inițială, spărgând forma). Soluția lui Jung este individuația (*păstrarea luminii*, adică a Conștiinței, care e o particularizare a Inconștientului). În plan general această etapă este ilustrată prin religiozitate, starea de fapt în care o comunitate primitivă a ajuns la o înțelegere superioară a lumii, a sa, și a rolului său în această lume, și a conceptualizat în termenii unui sistem structurat de credințe și practici magice, dualitatea trup / suflet, efemer / etern, ajungând să prețuiască și să cultive aspectele din urmă, accentul căzând îndeosebi pe acestea.⁵⁷

2.2.5. Castaneda

Un exemplu de alternativă care (pretinde să) își ia datele din șamanismul amerindian (dintr-un sistem de practici și credințe cu rădăcini

⁵⁶ *Ibidem*, p.100.

⁵⁷ *Ibidem*, p.55 „omul religios își asumă o umanitate al cărei model este transuman, transcendent. El nu se recunoaște ca fiind cu adevărat om decât în măsura în care imită zeii, Eroii civilizatori ori Strămoșii mitici. Altfel spus, omul religios se dorește altfel decât este pe planul experienței sale profane. Omul religios nu este dat, el se făurește pe sine, apropiindu-se de modelele divine, care sînt păstrate de mituri, de istoria gestelor divine. Prin urmare, omul religios se socotește și el făurit de Istorie asemenea omului profan, cu deosebirea că singura Istorie care îl interesează este Istoria sacră dezvăluită de mituri, adică Istoria zeilor, în vreme ce omul profan se vrea constituit doar de Istoria umană, adică tocmai de totalitatea faptelor care nu prezintă pentru omul religios nici cel mai mic interes, pentru că este lipsită de modele divine. Trebuie spus că, încă de la început, omul religios își așează modelul pe un plan transuman, cel dezvăluit de mituri. El nu devine cu adevărat om decât dacă se supune învățăturii miturilor, dacă-i imită pe zei.”

foarte adânci și cu o formă „primară”⁵⁸) este cea oferită de Carlos Castaneda, care apare în indexurile site-urilor New Age ca unul dintre numele de marcă ale mișcării⁵⁹. Literatura sa nu este literatură, ori cel puțin nu se pretinde a fi; dimpotrivă. Nu este nici „carte de căpătâi” punând bazele unei „religii” sectare, deși new-agerii au făcut din teoriile sale factori de referință. Literatura lui începe prin a fi o simplă lucrare de absolvire a universității, un studiu antropologic asupra credințelor și practicilor indienilor Yaqui – după ce, inițial, intenția fusese un studiu asupra plantelor medicinale folosite de aceștia pentru vindecarea unor boli. Întâmplarea face ca tânărul cercetător să întâlnească un indian Yaqui, prin el – o anumită

⁵⁸ „Primar” în sensul de: axat pe practici, nu pe concepte. Castaneda îl conceptualizează, dând la iveală un alt sistem, propriu, cu o tentă mai degrabă filosofică.

⁵⁹ *Castaneda's lover reflects on shamanism and celebrity* Castaneda's lover reflects on shamanism and celebrity, San Francisco Chronicle / August 24, 2003, by Don Lattin:

„Back in the crazed days of psychedelia, it was hard to find a bookshelf in Berkeley that didn't have a beat-up copy of the "Teachings of Don Juan" or "A Separate Reality" tucked between the cinder blocks. Carlos Castaneda, an anthropology student at UCLA, had an incredible story to tell about his peyote-fueled adventures with an old Indian sorcerer he met at a bus depot on the Mexican border. He first wrote it up as "field notes" and turned it in as his master's thesis. His magical mystery tour through the "Yaqui Way of Knowledge" was published in 1968, and by the early '70s Castaneda was a best-selling author and worldwide spiritual celebrity. The Indian "brujo" who took Castaneda under his wing was Juan Matus, but Carlos called him "Don Juan." On his way to shamanic enlightenment, Castaneda learned how to fly, talked to a bilingual coyote and encountered amazing columns of singing light. His early books, especially "Journey to Ixtlan," were full of vivid descriptions of the barren beauty of the Mexican desert and the American Southwest. It was magical. It was inspiring. But was it true? Was it fiction? Was it symbolic? Or was it the hallucinogenic fantasy of a Latino con man? Did Don Juan really exist? Nobody knew, but we bought the books by the millions -- 10 titles in 17 languages. Castaneda was on the cover of Time magazine on March 5, 1973, but his death on April 27, 1998, went uncovered by the news media. He was a cultural icon, but it took nearly two months for the news of his death -- in his Los Angeles home at age 72 from liver cancer -- to make it into the newspapers.”

plantă, peyotl, și aceasta să marcheze începutul unor experiențe ciudate, soldate în final cu o întregă serie de cărți descriind „o altă lume”, sau, mai precis, „un alt mod de a vedea lumea”. Ne aflăm așadar în plină alternativă, și nu departe de o realitate inițială A regășibilă, sub anumite aspecte, deopotrivă în Biblie, filozofie și psihanaliză (o adăugare la alternativele radiografiate anterior fiind recomandabilă): Există o Entitate, „Vulturul”⁶⁰ care produce Energie⁶¹. Energia se structurează în 48 de benzi, dintre care 8 cu conștiință și 40 fără conștiință, fiecare bandă urmând anterioarei și înglobând-o, de la inferior la superior, într-un fel de proces evolutiv (dar și aici este vorba de acea sincronie care face ca totul să fie contemporan cu restul). Energia structurată reprezintă așadar lumea-așa-cum-este (Nagualul) de la nivelul cel mai simplu la cel mai complex, în structuri sintagmatice și paradigmatic. Acesta reprezintă realitatea esenței.

Omul înglobează o parte din Energia Vulturului. Este o formă limitată și structurată a acestei energii⁶².

Scopul vieții umane este atingerea unui anumit grad de Conștiință⁶³.

Moartea reprezintă spargerea formei și întoarcerea energiei la Vultur, care se hrănește cu ea⁶⁴.

Dacă pe parcursul vieții (stării de formă structurată) omul atinge un nivel de conștiință foarte înalt, energia înglobată de el devine de același tip cu cea a Vulturului și după moarte rezistă resorbției.

⁶⁰ Carlos Castaneda, *The Fire from Within*, e-book.

⁶¹ *Idem*, „There is no world of objects, but a universe of the Eagle's emanations.[...] He said that the Eagle's emanations are an immutable thing-in-itself, which engulfs everything that exists, the knowable and the unknowable.”

⁶² *Ibidem*: „A portion of the Eagle's emanations which is encased in our egglike cocoon. That particular portion, that handful of emanations that is encased, is what makes us men.”

⁶³ *Ibidem*: „The reason for the existence of all sentient beings is to enhance awareness.”

⁶⁴ *Ibidem*, „It is the Eagle who devours that same enriched awareness after making sentient beings relinquish it at the moment of death. "They saw that the awareness of sentient beings flies away at the moment of death and floats like a luminous cotton puff right into the Eagle's beak to be consumed. For the old seers that was the evidence that sentient beings live only to enrich the awareness that is the Eagle's food.”

Pentru acumularea unui grad de conștiință ridicat, omul trebuie să uite modul obișnuit de percepere a lumii (Tonalul – percepția pe care a fost setat prin limitarea la formă și ulterior prin educație) prin abținere și „ștergerea istoriei personale”) și să încerce să perceapă lumile simultane⁶⁵. Alternativele sunt flagrant similare, și, existând pe paliere succesive ale Culturii, problema influențelor rămâne deschisă, chiar dacă orientările sunt diferite, Biblia fiind Prima Carte (susceptibilă, cum s-a văzut deja, de a fi propus o premisă inițială, un A), Schopenhauer venind pe filieră materialist-metafizică, Jung pe căile psihologiei, iar Castaneda – în măsura în care personajul său Juan Matus (Don Juan) a existat cu adevărat în persoana unui indian yaqui – dinspre șamanism (singurul aspect, în opinia mea, care ar îndreptăți mișcarea New Age, din pricina apetenței pentru „exotic arhaic”, să și-l revendice), iar dacă totul e ficțiune, atunci din direcția literaturii „de drog” (situându-se, nedeclarat, în rândurile mai valoroșilor – din punct de vedere strict literar – de Quincey, Poe, Baudelaire, cu care are mult mai puține puncte comune, și alături de Jim Morrison, care vine și el cu influențe șamanice, propunând în poezia sa o „percepție alterată a realității”).

Problema influențelor poate fi pusă în aceiași termeni (ai ipotezei pe care se bazează această lucrare): despre influență se poate vorbi ca despre un principiu implicit (și adiacent) în interiorul progresiei aritmetice și geometrice din interiorul fenomenului Culturii, care direcționează alternativele personale, în sens invers, pe calea către A. (Mult mai simplu spus, de la un anumit palier al culturii, nu suntem influențați decât de teze pe care le „recunoaștem” în noi-înșine⁶⁶; acestea ne inspiră, iar inspirația

⁶⁵ *Ibidem*: „all living creatures are forced to employ the Eagle's emanations without ever knowing what they are. They also realized that organisms are constructed to grasp a certain range of those emanations and that every species has a definite range. The emanations exert great pressure on organisms, and through that pressure organisms construct their perceivable world. We employ those emanations and interpret them as reality. But what man senses is such a small portion of the Eagle's emanations that it's ridiculous to put much stock in our perceptions, and yet it isn't possible for us to disregard our perceptions.

⁶⁶ *Routledge Encyclopedia of Philosophy*: „At university Schopenhauer took greatest interest in the writings of Kant and Plato, and in certain doctrines of Hinduism. Volume 1 of his surviving *Manuscript Remains* (1966-75) shows that from around 1813 he was trying to produce a critical synthesis of these

merge în direcția creării unei teze „personale”, care nu e, de fapt, decât aceeași teză – care ne-a influențat – re-scrisă într-un limbaj personal).

Căci, în termeni diferiți, toate alternativele analizate până acum propun același A, ajung la aceeași concluzie: la baza tuturor celor văzute și nevăzute stă un Principiu (fie acesta numit Dumnezeu, Esență, Principiu energetic plăsmuitor, Inconștient, Vultur), care acționează cu ajutorul unui Instrument (Cuvântul, Reflectarea, Voința, Energia), creând Concretul (Lumea, Forma, Materia) particularizată, prin generație și evoluție, la nivelul cel mai de sus, în Om, care posedă caracteristica imaterială a Principiului, motorul Instrumentului și caracteristica materială a Concretului, și în care Principiul se realizează prin Suflet, Reflectare, Reprezentare, Conștient, Structură, pentru ca imediat după aceea să se

sources. Schopenhauer worked initially with a dichotomy between ‘empirical consciousness’ and what he called ‘better consciousness’. He associated empirical consciousness with appearance, individuality and suffering, and saw the better consciousness as the experience of a higher reality in which the mind could penetrate beyond appearances, lose its sense of individuality, and enter a state free of suffering. The idea had both religious and aesthetic associations. Kant’s influence is present in Schopenhauer’s use of the appearance / thing-in-itself distinction and his attempt to characterize the empirical world in terms of the a priori forms of space, time and causality imposed by the subject of experience. The Platonic influence shows in the notion of a higher, pain-free cognition of a timeless reality lying beyond the empirical. From the Hindu writings he adopted the doctrine of the veil of maya, the view that ordinary consciousness is enmeshed in illusion, and the idea that at a fundamental level the distinctness of individuals is illusory (see Monism, Indian). At this stage Schopenhauer was prone to conflate his disparate sources. For example, he assumed that Kant’s thing-in-itself and Plato’s Ideas were the same - a *mistake* which he later corrected, but whose effects his theory never entirely lost.

Th.Ribot, *op.cit.* p.30: „Filosofia lui Schopenhauer se plasează ca o concepție intermediară între magistrul său Kant și inamicii săi Schelling și Hegel. Kant spune „a nu ști nimic”, Schelling și Hegel: „a ști totul”, Schopenhauer – „a ști ceva”. Filosofia lui ar putea fi definită ca *dogmatism immanent* adică un care își propune să rămână în domeniul experienței, să o explice, să o reducă la ultimele sale elemente, în contrast cu *dogmatismul transcendent*, care fără a ține seama de experiență se ridică asupra lumii și crede că explică totul prin ipoteze gratuite și soluții teologice”.

retragă prin fenomenul Morții (des-facere a sufletului de trup, de-structurare a materiei, parcurgere inversă, către sursă, către general, a rezultatului particular care este omul).

Și până la Moarte se petrece doar procesul care stă la baza Culturii; aceasta este opoziția activă prin care Omul, realizându-se pe sine, se opune retragerii, „revanșa” prin care el însuși se face principiu similar pentru o lume virtuală, cu pretenții de autonomie și rezistență, nemulțumit de a reprezenta doar o „oglinză” a Principiului.

Ironia situației este procentul de „vicios” pe care îl presupune: în procesul Culturii, omul acționează în baza matricei Procesului care l-a adus în acest punct, repetându-l la nivel particular. Mic dumnezeu, scriitorul de cărți (fie acesta mărturisitor al Scripturii, fie propunător de „noi” sisteme filosofice, psihologice sau de ficțiuni literare), el, care a fost „scris” de (să-i spunem prin convenție) Dumnezeu, nu face altceva decât să-l scrie la rândul său – adică să-l „reprezinte”, să-l „reflecte”, să-i consemneze opera – adică Procesul, nimic altceva. Orice carte în plus, fie ea „nouă” sau „pe marginea celei noi” repetă spusele Celei Dintâi (care e acțiune, nu Text).

Alternativele literare stau măturie.

2.2.6. Schopenhauer / Tolstói / I.P. Culianu

Revenind la Schopenhauer, teza din *Lumea ca voință și reprezentare* poate fi pusă în contextul a încă două alternative: mitul Apocalipsei (tangential) și al Împărăției (în Biblie și la Tolstói⁶⁷), și soluția din *Hesperus* al lui I. P. Culianu, ca variante înrudite P la același A.

Mitul biblic al Împărăției lui Hristos interesează, în contextul acestui demers, prin următoarele aspecte:

(1) Nu este din lumea aceasta⁶⁸, deci nu se realizează prin lumea aceasta, nici din ruinele ei, deci nu este materială ci spirituală – ține de un Adevăr „de dincolo de” A, îi pre-există lui A.

(2) Cei ce vor ajunge în această Împărăție vor fi „ca îngerii”⁶⁹, vor avea „trupuri de slavă”, lipsite de dorințe⁷⁰, această trăsătură fiind întrevăzută ca

⁶⁷ *Ibidem*, 39. Teoria lui Tolstói este influențată de Schopenhauer, dar exprimată în termeni creștini.

⁶⁸ *Evanghelia după Ioan*, 18:36

⁶⁹ *Evanghelia după Matei*, 22:30

⁷⁰ Creștinismul, buddhismul, filosofia Zen și nu numai propagă ideea anulării oricărui fel de dorință pentru a atinge o anumită stare de purificare. În creștinism: sfințenie. În buddhism: nirvana. În Zen: *satori* („satori or

o condiție esențială de acces la această Adevăr preexistent. Nemaexistând dorința, nu va mai exista nici discrepanța între interesele indivizilor, între aceștia stabilindu-se armonia și ordinea, libertatea fără aspirații determinate. (3) Pentru ca Împărăția lui Dumnezeu, singura având Adevăr în sine și prin sine, să se realizeze, aspectul (2) trebuie să se regăsească în aspectul (1), adică să-l condiționeze derivându-l.⁷¹

Schopenhauer tratează (așa cum s-a văzut în secțiunea anterioară) fenomenul mundan dintr-o perspectivă ce se doarește cu totul originală și net separată de orice mit și mai ales de cel creștin⁷². Viziunea lui este metafizică și materialistă; ceea ce contează este însă faptul că, în ciuda intenției de unicitate, vine în contact cu mitul biblic și se încadrează aceleiași matrice, fără să ajungă însă la o înțelegere reală a lui A.

Individul uman este formă duală, aflată sub determinarea voinței și inteligenței, prima de natură irațională, materială și gratuită, dar organizată, cealaltă de natură rațională, spirituală și intelectuală (interpretarea fiind, în ultimă instanță, acordarea de *semnificații* percepției) acolo unde, subliniază Schopenhauer, nu există așa ceva (ceea ce înseamnă că trebuie creat sau imaginat) – concluzia lui fiind că toate religiile lumii, cu miturile aferente, ar fi simple tentative de impunere a unui Adevăr. În termenii lucrării de față, la Schopenhauer A nu există, P reprezintă rezultatul inteligenței, iar I – rezultatul imaginației: ambele trebuie create, pentru ca prin ele să se ajungă la un A; procesul parcurs este invers, dar termenii ecuației sunt aceiași.

Relativ la dorință, în care Schopenhauer particularizează voința (*geniul speciei*) soluția filosofului se acordă celei oferite de mitul biblic. Soluția este uciderea dorinței; prin aceasta, voința este anulată la nivelul superior al manifestării sale, și consecutiv la toate celelalte paliere, căci, spune Schopenhauer: dacă lumea se justifică în inteligență (prin imaginație) și această inteligență pierde (dorința fiind anulată, generația la nivel uman este stopată, rezultatul fiind extincția speciei), atunci nivelul superior al evoluției va fi eradicat și implicit toate celelalte, care nu există decât pentru acesta, în care voința își găsește împlinirea și justificarea.

Soluția lui Schopenhauer ar fi anularea voinței într-un război în care inteligența ar ieși învingătoare și spiritul și-ar dovedi superioritatea în raport cu materia.

sudden awakening in this life” *Routledge Encyclopedia of Philosophy*, Version 1.0, London)

⁷¹ Alternativă descriptivă, statică, transcendentă

⁷² Alternativă “vectorială”, dinamică, imanentă

Dar dincolo de această soluție nu rămâne nimic, fiindcă presupune dispariția universului (mort, atâta timp cât nu îl reflectă nici o conștiință), iar nu dominarea lui de către spirit. Demersul său metafizic eșuează într-o reabilitare a haosului, interesele individului sunt trădate – și aceasta se întâmplă tocmai din cauza schimbării ordinii termenilor în ecuație, schimbării de direcție a procesului, așa cum s-a arătat mai sus.

Tolstoi, în *Sonata Kreuzer*⁷³, procedează într-un alt mod.⁷⁴ Aderând vizibil la mitul biblic, prin însăși formația lui specific ortodoxă, realitul rus propune o soluție net rezonabilă față de cea a filosofului german, dar idealistă, în sensul că, de la un punct, raționamentul său încetează să se bazeze pe datele realului, apelând fără șovăire la cele ale credinței. Din acest punct de vedere se poate detecta în *Sonata Kreuzer*, procentual, mai mult P decât I – fapt argumentabil și prin aceea că Tolstoi sare direct la finalitatea teoriei sale, considerând premisele ca implicite. Tolstoi propune realizarea Împărăției, adică a unei lumi în care să domnească armonia, ordinea și înțelegerea, și se întâlnește cu Schopenhauer la capitolul mijloacelor: uciderea dorinței. Raționamentul (Alternativa) lui Tolstoi decurge astfel:

Scopul în care Dumnezeu a creat oamenii și lumea este acela de a se reprezenta pe sine în ea / ei. Pentru ca acest lucru să fie posibil, lumea trebuie să devină Împărăția, iar aceasta nu este posibil decât dacă oamenii ating o condiție ideală – numai în felul acesta în ambele se va reflecta Dumnezeu. Ceea ce împiedică realizarea acestei condiții – de puritate, bine, frumos – este dorința.

Rolul dorinței este fenomenul generației.⁷⁵

Dacă dorința e ucisă, oamenii devin asceți. Asceții acced la o anumită stare de puritate, care stă la baza înțelegerii și armoniei interumane,

⁷³ Lev N. Tolstoi, *Sonata Kreuzer și alte povestiri*, Ed. Minerva, BPT, București, 1971.

⁷⁴ Alternativă contaminată de doctrină. Totuși mai aproape de A prin simplul fapt că admite ideea unui Adevăr pre-existent.

⁷⁵ Lev Tolstoi, *op.cit.* p.40: "...dragostea trupească reprezintă supapa de siguranță. Dacă generația actuală nu și-a atins țelul, apoi nu l-a atins fiindcă e stăpânită de pasiuni, dintre care cea mi puternică este patima sexuală. Dar dacă există patimă sexuală va exista și o generație nouă, deci există și posibilitatea ca această nouă generație să atingă țelul."

realizează Împărăția, dar numai pe parcursul unei generații, întrucât ascetismul presupune stingerea speciei omenești⁷⁶.

Rezultatul fiind o Împărăție a lui Hristos pe pământ, teoria intră în conflict cu mitul biblic, presupunând păstrarea dualismului materie / spirit în stare pasivă, ceea ce este practic imposibil și în direcția unei Împărății materiale, pe când Împărăția anunțată în Scripturi este exclusiv spirituală.

Până aici, teoria lui Schopenhauer (dorința – geniul speciei – determină fenomenul generației, pe două paliere, unul evolutiv, de la specie inferioară la specie superioară, celălalt în cadrul aceleiași specii, în interiorul individului speciei, care este omul, determină formarea conștiinței, apoi a inteligenței, inteligența tinde să domine voința prin suprimarea dorinței și deci a geniului speciei, iar procesul generației e oprit) și a lui Tolstoi coincid. Dar filosoful eșuează în plan material, specia umană, stingându-se, anulează tot restul și Principiul plâsmuitor pierde reflectarea în conștiință (Dumnezeu și-ar pierde *oglanda*, lumea ar înceta să existe nemaifiind reprezentată), pe când Tolstoi păcălește logica, apelând la mitul ilotic și soluționează astfel: aceasta ar reprezenta doar starea de lucruri pe pământ care va face posibilă a doua venire a lui Hristos, moment în care Împărăția spirituală instaurată, oamenii vor deveni nemuritori, transformându-se după Scriptură. În paranteză fie spus, Tolstoi consideră dorința nu o manifestare a geniului speciei (adică a celei mai obscure și puternice forțe din individ), ci posibilitate – dată de Dumnezeu omenirii – ca prin generări succesive să atingă acea treaptă de perfecțiune spirituală care să-l facă pe individ compatibil unui statut superior, din acel moment funcția și deci necesitatea dorinței încetând de la sine⁷⁷.

Schopenhauer acordă lumii virtualității de semnificare și condiționează realizarea lor de o funcționare corectă a inteligenței și

⁷⁶ *Idem*, p.39-40: „...dar dacă viața are un țel, atunci ea trebuie să înceteze în momentul în care țelul e realizat.[...] Dacă țelul omenirii este fericirea, binele, dragostea, orice vrei din acestea, dacă țelul omenirii este – după cum spun profeții – ca oamenii să fie strâns uniți prin dragoste, ca lăncile să fie prefăcute în seceri și așa mai departe, atunci ce împiedică realizarea acestui țel? Pasiunile, ele, pasiunile, sunt piedica. Și din toate pasiunile cea mai puternică, mai rea și mai îndărătnică este dragostea trupească, senzuală; de aceea, dacă pasiunile vor fi stârpite și o dată cu ele va fi stârpită și cea din urmă, cea mai puternică dintre ele, dragostea trupească, atunci profeția se va împlini. Oamenii vor fi uniți. Omenirea își va atinge țelul și, ca atare, nu va mai avea pentru ce să trăiască”.

⁷⁷ *Ibidem*.

imaginației (= a spiritului) uman(e), facultate care, în accepțiunea lui, exacerbată nu conduce la învestirea cu Adevăr a lumii, ci la distrugerea acesteia. Teoria filosofului este valabilă doar până în punctul în care acordă inteligenței umane realitate autonomă și funcție creatoare.

Presupunând că oamenii ar găsi o cale să rămână vii chiar în condițiile suprimării dorinței și ar rezulta de aici o societate de înțelepți calmi, reci, predispuși la armonie și capabili să pună ordine în lume găsind în această ordine Adevărul ei, soluția ipotetic atribuită lui Schopenhauer ar coincide cu soluția propusă de Tolstoi minus elementul transcendent, deocamdată necesar. Individul uman ar dispune de inteligență dar ar fi liberat de voință, care acționează ca un motor, și fără de care nu există nici aspirații nici ideal (forme elevate ale dorinței). Libertatea individului se consumă astfel într-un fel de suficiență de sine searbădă, și nefiind productivă reduce inteligenței capacitatea creatoare – prin urmare, neavând o finalitate, libertatea (care e funcție) s-ar atrofia, devenind superfluă. Individul ar dispune de (1) nemurire, (2) spirit, dar nu ar dispune de un scop, deci nici de interesul în a-și utiliza inteligența, care s-ar atrofia și ea. Individul Împărăției ar fi etern, lucid, genial, dar nu ar ști ce să facă din toate acestea⁷⁸. Societatea pe care ar alcătui-o ar fi, adăugând ingredientul cerut de materialitatea ei, „un paradis tehnologic în care nimeni nu dorește și nu înfăptuiește nimic, fiind în același timp pus la adăpost de toate

⁷⁸ *Ibidem*, p.41: „Ce s-ar fi întâmplat dacă oamenii ar fi fost muritori, dar lipsiți de pasiunea sexuală? Ei ar fi trăit câțva timp și ar fi murit fără să-și fi atins țelul; și ca țelul să fie atins, Dumnezeu ar fi trebuit să creeze alți oameni noi” – Este ceea ce reiese de la Schopenhauer: geniul speciei este necesar pentru reînnoirea permanentă a generațiilor de oameni, în a căror conștiință să se realizeze Principiul plămuitor, să se reflecte, să se reprezinte – sieși. Finalitatea este aceasta, și este limitată. Un țel mai înalt nu se realizează, pentru că moartea este fenomenul de revenire a Principiului Plămuitor asupra sa, prin ieșirea din „câmpul” de proiecție al conștiinței, prin distrugerea generației, spre a da ulterior naștere altei generații: „Dumnezeu ar fi trebuit să creeze oameni noi”; „Dacă însă ei ar fi nemuritori, să presupunem (deși e mai greu ca aceiași oameni, iar nu generațiile noi, să îndrepte greșelile și să se apropie de perfecțiune)... că după multe milenii ei ar atinge țelul, dar atunci la ce mai sunt ei buni? Ce să faci cu ei?” – în cazul acesta, „motorul” voinței s-ar opri, ceea ce este împotriva naturii ei.

neajunsurile condiției umane”. O asemenea civilizație ar fi „perfectă în sine, dar inutilă în relație cu alții și cu ea însăși”⁷⁹.

Continuând, firește fără nici un fel de premeditare, demersurile celor doi gânditori din puncte pe care aceștia le-au depășit spre a eșua în soluții extreme și inoperabile, și transferându-le literaturii de anticipație, I. P. Culianu reușește în *Hesperus* să rezolve ecuația⁸⁰.

Civilizația hesperiană, compusă din indivizi lipsiți de dorință în urma unei operații de extirpare, din corpul lor biogenetic, a centrului inimii, dar posesori de vaste cunoștințe tehnologice care le permite accesul la un statut superior din punct de vedere fizic, ilustrează un paradis artificial, perfect, concretizarea visului de aur al omenirii efemere⁸¹, altfel spus – ceea ce ar fi anticipat Schopenhauer dacă nu s-ar fi lăsat sedus de gândul distrugerii și Tolstoi dacă nu ar fi sucombat laturii sale ortodoxe.

Dar paradisul acesta suferă un handicap enorm: stagnează într-o eternă amorțire. Este un paradis de roboți, de cadavre ambulante. Ceea ce ar fi trebuit să fie o Împărăție a spiritului, inteligență activă care să domine voința fără s-o suspende, sublimându-i doar dorințele iraționale în impulsuri creatoare, este, dimpotrivă, un mecanism bine pus la punct, programat să funcționeze la nesfârșit în același mod, în același ritm, cu același rezultate, o materie însuflețită artificial⁸² din al cărui spirit amputat nu a mai rămas nimic. Libertatea de care dispune, „libertatea fără efort”⁸³, nu e decât o formă negativă a libertății reale.

Hyperboreea⁸⁴, în schimb, este o lume duală, care nu mai caută Adevărul ci așteaptă ca acesta să-i fie dat, e o lume în așteptarea unei

⁷⁹ I. P. Culianu, *Hesperus*, Ed. Univers, București, 1992. Alternativa lui Culianu se situează între cele două aspecte ilustrate în nota anterioară.

⁸⁰ Este vorba de o rezolvare ideală în care A, P și I se regăsesc în doze egale.

⁸¹ *Idem*, p.7: „O rasă perfectă va popula pământul”; p.19: „mâncarea noastră [e] preparată cu ajutorul așa-numitelor ‚fierăstraie moleculare’ din orice fel de hidrocarburi [și] are încă gust de ‚carne’, de ‚legume’, de ‚fructe’”; p.21: „o relație sexuală este imposibilă în Civilizație, întrucât dorința a fost extirpată din om”.

⁸² *Ibidem*, p.20-21: “prin regenerarea celulară anuală, toate persoanele arată la fel de tinere. Chiar el [Lester Holiatov, unul din pionierii expediției Hesperus] care are mai mult de 2000 de ani, se prezintă din punct de vedere fizic ca un tânăr de 80”.

⁸³ *Ibidem*, p.40.

⁸⁴ *Ibidem*, p.64.

divinități în lipsa căreia nu poate să moară. Individul hyperborean, spre deosebire de cel hesperian în care orice funcție a fost anulată, este unul purtător de virtualități, predispus la realizarea lor prin utilizarea capacității intacte de a crea.

Despre individul hesperian ni se spune că nu poate visa⁸⁵. Visul este rezultatul activității combinate de percepție, interpretare și creație (P + I), este expresia unei libertăți în acțiune. Acțiunea implică interes și efort, or în individul hesperian centrul interesului (al voinței?) a fost dezafectat. În schimb hyperboreanul continuă să viseze. El visează lumea⁸⁶, întrucât fără o lume pe care să-și exercite facultățile intelectuale, spiritul său este constrâns la pasivitate. Ieșirea la suprafață echivalează pentru el cu o revenire la Adevăr (A), mai precis la șansa unui Adevăr. Dar este condamnat, deoarece își caută posibilitățile în afară și se teme că un altul mai puternic (aici Horton, distrugătorul lumii vechi, creatorul lui Hesperus și purtător de „atribute divine”⁸⁷) i-ar putea interzice exercitarea acestei

⁸⁵ *Ibidem*, p.17.

⁸⁶ *Hesperus* trimite la mai multe producții cinematografice: (1) *Matrix I*, în care existau trei tipuri de personaje: *adormiții* folosiți pe post de baterii, în laboratoarele create de cei ce stăpâneau lumea așa cum (nu mai) era: entități de tip virtual, programe de calculator care ajunseseră la un grad avansat de conștiință de sine, *adormiții* fiind asociabili hesperienilor, ființe fără voință proprie, dar care totuși visau – *ceea ce le era indus, un anumit tip de realitate, de Adevăr; și treziții*, cei din interiorul cald al pământului, unde așteptau un salvator; (2) *Vanilla Sky*, cu experimentul *Life Extention*, de același tip dar pretins a fi la dispoziția visătorului, pe care nimic nu-l împiedica să-și reia, în vis, viața de acolo de unde se curmase printr-un accident brutal, și să și-o “retrăiască” în funcție de anumite matrice induse de propriul subconștient: un tablou de Monet, care-i plăcuse, o scenă dintr-un film vechi, care-i dăduse o idee, copil fiind, despre cum ar trebui să arate adevărata iubire, ș. a. m. d.; (3) *Identity*, în care este analizat cazul de personalitate multiplă al unui criminal a cărui variantă despreuciderea în serie a unor indivizi este complet interiorizată și transformată într-o poveste la un motel unde oaspeții, toți născuți în 10 mai, data zilei lui de naștere, mor rând pe rând în circumstanțe ce frizează absurdul, cadavrele dispărând aproape instantaneu: de unde rezultă că în mintea bolnavului, una dintre personalități le anihila sistematic pe celelalte, pentru a pune stăpânire pe “corpul-gazdă”, pentru a-l “parazita”.

⁸⁷ I.P. Culianu, *op.cit.* p.60: “Arta Transformării. [...] este vorba de utilizarea completă a posibilităților latente ale creierului uman, ceea ce

posibilități. Hyperboreeanul își trădează spiritul, invocând transcendența, și astfel libertatea lui rămâne o simplă promisiune.

Totuși, între hyperboreean și hesperian care este un produs finit, hyperboreeanul este singurul capabil să găsească un Adevăr (în sensul invers descris la Schopenhauer), în măsura în care păstrează în sine posibilități neelucidate.

Avem așadar de-a face cu două tipuri de lumi (contexte):

(1) Un paradis despre care nu se mai poate spune nimic, o Împărăție materială în care spiritul a fost abolit, în care dintr-o flagrantă eroare în proces totul s-a înfăptuit pe dos, anularea voinței provocând inutilitatea spiritului, o împotmolire tristă a mărețului vis de distrugere schopenhauerian: Hesperus;

(2) Un nod de virtualități, asociat unei insuficiente conștiințe de sine: Hyperboreea.

E momentul în care trebuie să intervină factorul transcendent: salvarea demersului stă în falsul caracter de divinitate al celui ce oferă soluția. Este vorba de Horton, care a experimentat metamorfoza la modul corect și – mai ales, atenție – la modul privat. Horton e cazul tipic de inițiat, subiect, în schimb, al unei inițieri atipice: inițierea în propria condiție. La început doar „creierul” unei expediții (apelativ ce spune multe dar mai ales că personajul obișnuiește să caute răspunsuri în interior și să-și raporteze voința la imperativele inteligenței, facilitând dezvoltarea acesteia în sens constructiv și creativ), Horton experimentează paradisul tehnologic, spre a constata ulterior că acesta nu este decât varianta la scară mare a unui proces ce trebuie să aibă loc la scară mică, adică personală, și în condițiile păstrării tuturor datelor, a dualității inerente față de care nici o acțiune nu este posibilă⁸⁸.

În termenii lui Schopenhauer, personajul lui Culiianu descoperă supremația spiritului (inteligenta creatoare) asupra materiei (voința),

îngăduie anularea tuturor ficțiunilor cu care suntem obișnuiți: spațiul, timpul, cauzalitatea naturală, compoziția fizico-chimică a universului, structura atmului etc. Toate acestea sunt pure modele euristice care explodează de îndată ce sunt pus față în față cu o forță capabilă să transforme în acțiune ideea relativității și a simultaneității lumilor.” Aici: ideea de setare, despre care am mai vorbit, și aceea de lumi simultane; ambele apar la Castaneda.

⁸⁸ *Idem*, p.60: “Horton e capabil să mânuiască visele în așa fe încât poate crea, după plac, orice fel de lume, fără a se supune vreunei constrângeri logice”.

supremație constând în capacitatea celei dintâi de a stăpâni perfect nu doar procentul de voință moștenit genetic, ci Voința însăși, forța oarbă aflată la baza întregii lumi, în așa fel încât, inhibând-o cu ajutorul inteligenței, și modificând datele percepției, să schimbe această lume după bunul său plac⁸⁹. În final el va descrie sugestiv acest proces: „un joc prin care orice individ uman care stăpânește toate capacitățile creierului său poate sfida legile universului fizic... poate compune o infinitate de universuri care ascultă de alte legi. Nici unul nu este mai real decât altul⁹⁰... acest privilegiu nu-l are nici măcar lumea în care trăiți voi, și căreia îi conferiți un caracter absolut, ineluctabil”, și își va releva propriul Adevăr (care nu este A, ci un P, o alternativă prin care s-a ajuns la I, o interpretare cu rol de adevăr particular, subiectiv, construit): „Nu există nici o altă realitate decât inteligența umană. Lumea a venit în ființă datorită acesteia, nu invers [...]. Fiecare din voi are puțința de a cunoaște fericirea, trăind veșnic înlăuntrul visului său cel mai intim”⁹¹.

Prin intermediul acestei declarații cu valoare de axiomă, I. P. Culianu depășește interpretări generale pentru a ajunge la o soluție originală, deși de o simplitate extremă: aceea a unei lumi personale, a unui paradis individual. Amintește, până la un punct, deopotrivă de filosoful german (interpretarea lumii ca reflect al inteligenței noastre), de realistul rus (Hesperus plus o divinitate inutilă chiar și acolo, dar necesară dacă luăm în considerare necesitatea, datorată unei conștiințe de sine pervers dezvoltate, a individului de a căuta Adevărul în afara lui, de regulă un Adevăr pre-existent, transcendent), și chiar de Mircea Eliade cu al său Doctor Honigsberger (în ce privește stăpânirea totală a capacității mentale și posibilitatea de acces, datorită acestei capacități, la un alt palier existențial⁹²), și, privit în profunzime, de mitologia creștină și de cea buddhistă (anumite tehnici yoghine). Epurând toate aceste date, unele consultate în prealabil, altele, dacă ar fi să judecăm în termenii lui Jung, prezente chiar în abisurile Inconștientului, acolo unde acesta intră în contact cu Inconștientul colectiv, cu însăși memoria speciei, I. P. Culianu pare să transmită un mesaj tulburător, privind capacitatea infinită a individului uman de a substitui cu deplin succes orice divinitate, cu condiția să o caute în interiorul său.

⁸⁹ *Ibidem.*

⁹⁰ *Ibidem*, p.145.

⁹¹ *Ibidem.*

⁹² Mircea Eliade, *Secretul doctorului Honigsberger*, VV Press, București, 1992.

Alternativa ilustrată prin Norton sugerează, în termenii ipotezei noastre, lărgindu-i și mai mult câmpul de referință, că tot ce avem (Cultura) pornește de la un Adevăr falsificat prin concepte metaforice sau parabolice, pe care individul uman le-a înțeles literal, și că Adevărul pre-existent este haosul, ordonat datorită inteligenței umane setate pe aceste concepte. Chiar și astfel, alternativele anterioare se aseamănă – ceea ce poate justifica, pe de o parte, Păcatul originar ca moment al setării (separare de A pre-existent pentru un A-convenție, identic pentru toți, și teoria Turnului Babel ca moment al diferențierii celui din urmă printr-o nouă metaforizare).

2.2.7. Casares

Am văzut într-o expunere anterioară că sistemele religioase și cele filosofice țin de A și de P. Lucrurile stau puțin diferit cu textul literar, care propune, prin convenția ficțională, nu întotdeauna o alternativă la realitatea inițială (P de A), ci mai degrabă o alternativă P la ceea ce deja sistemele religioase, filosofice, psihologice și științifice propun. Nu e vorba, încă, de interpretare în sens de I, ci de un produs derivat pe baza anumitor cunoștințe obiective și indirecte. Ficțiunea nu pretinde a ști, ci a crea în paralel. Scriitorul de literatură e un mic „dumnezeu” creator de micro-cosmogonii proprii, deseori influențate de modele și, în mod cert, de alternativa personală, dar având în același timp caracter ficțional și pretenții de autonomie pe un palier care este cel al subiectivității. Nu ne mai aflăm în realitate, ci în ficțiune, care e o dimensiune paralelă, virtuală, a realității, derivă din ea dar nu o mai reprezintă, ci își generează un univers propriu, funcționând după alte legi. Este lumea aflată în cuvânt, și dacă limba este o reprezentare a lumii obiective, atunci lumea ficțiunii este aceea născută în interiorul și prin intermediul reprezentării. Un Text poate reprezenta lumea obiectivă. Dar poate (și cel mai adesea asta face) deriva o altă lume în interiorul reprezentării despre lumea obiectivă. (În acest punct, dacă numim A lumea obiectivă, cea înregistrată de simțuri, limbajul este P, deoarece o „spune”, iar Textul, creat cu material lingvistic și conținut ficțional – în speță, textul literar – un derivat de P; dar nu, încă, o interpretare propriuzisă, un I).

O ilustrare în acest sens o poate constitui alternativa literară a lui Adolfo Bioy Casares, din *Invenția lui Morel*⁹³, în care date obiective despre fotografie sunt preluate și extrapolate; rezultă (poate nu doar) povestea unei

⁹³ Adolfo Bioy Casares, *Invenția lui Morel. Plan de evadare*, Ed. Univers, București, 1976.

„invenții” care aduce fotografia într-un stadiu extrem, în care înregistrează cu totul natura, obiectele, oamenii, suprapunându-se lumii existente ca o copie tridimensională a ei, copie cu caracter de hologramă. Inventatorul: Morel. Subiectul: o insulă. Subiecții: un grup de prieteni și el însuși. Tema fotografiei: o vacanță de o săptămână pe insulă. Rezultatul: un film tridimensional care reproduce în detaliu această săptămână, la nesfârșit, în același fel. Imperfecțiuni: nu se poate interveni în interiorul lui, nu este interactiv, se pot doar adăuga, prin filmarea „filmului”, elemente de realitate – ceea ce naratorul (și personajul principal totodată) face; rezultatul este un alt film, care dă impresia de unitate (de timp, spațiu, personaje) dar care are la bază două săptămâni diferite (inițiala, petrecută de Morel și prietenii lui, și ulterioara, petrecută de narator). Consecințe: influențează negativ clima insulei⁹⁴; cea mai gravă este însă consecința fatală pe care filmarea o are asupra subiecților: o boală „încă misterioasă, care ucide treptat, din afară înăuntru. Cad unghiile și părul, pielea și corneele ochilor mor, în timp ce corpul mai trăiește încă vreo zece-cincisprezece zile”⁹⁵.

Povestirea, caracterizată de Borges drept *perfectă*, poate fi o metaforă a Textului (nu este, deși se pretează interpretării în acest fel). Problematika ei internă, declarată de Casares prin vocea naratorială și a personajului secundar (inventatorul), marchează un început de alternativă personală în care recunoaștem, pe de o parte, reminiscența credinței că prin înregistrare se „fură” sufletul⁹⁶, și modelul: ideea de lumi (obiective) similare, separate doar prin limitarea corporală a individului uman, și prin setarea lui pe o percepție (comună speciei) unilaterală. Se impune un citat: „Gădesc că a deosebi limitele spațiale sau temporale de mijloacele de a le depăși duce la confuzie. Ar trebui poate spus: mijloace de accesibilitate și mijloace de accesibilitate și retenție. Radiotelefonul, televiziunea, telefonul sunt exclusiv mijloace de accesibilitate; cinematograful, fotografia, fonograful, adevărate arhive, sunt mijloace de accesibilitate și retenție. Toate aparatele care anulează limitările sunt, deci, mijloace de accesibilitate (ca să ai însă fotografia sau discul trebuie mai întâi să înregistrezi imaginea sau sunetul). Tot așa, nu e imposibil ca orice limitare să fie, în definitiv, de natură spațială... Într-un loc sau altul se vor fi aflând, fără îndoială,

⁹⁴ A.B. Casares, *Invenția lui Morel*, ed.cit

⁹⁵ *Idem*, p.27.

⁹⁶ *Ibidem*, p.112: “Ipoteza că imaginile au suflet pară să impună drept fundament că emițătorii când sunt înregistrați și-l pierd pe-al lor” – “boala ciudată” care consumă, din afară înăuntru, personajele înregistrate pare a confirma reminiscența.

imaginea, consistența, vocea celor care nu mai trăiesc (nimic nu se pierde...). [...] M-am gândit la cei ce nu mai trăiesc: cândva cei ce captează undele îi vor asambla din nou în lume.[...] Nemurirea va putea germina în toate ființele, în cele dispărute și în cele vii.”

Ideea apare în toate alternativele analizate în acest capitol; și acum, aici, și în ficțiune; ceea ce ne permite să înțelegem textul literar (ca alternativă derivată) ca un stadiu superior alternativei propriu-zise (P), și totodată îndepărtat de aceasta în măsura în care nu păstrează din P decât elemente care să asigure un nucleu viabil ficțiunii, conferindu-i o doză de verosimil (factorul referențial), ceea ce constituie întâiul pas în direcția interpretării (I).

În *Plan de evadare*, problematica este tot a percepției „distorionate”, care este o percepție atipică. Foarte generoasă, regăsită peste tot în Cultură, tema apare și în cadrul alternativelor studiate anterior, definită ca limitare de către trup a sufletului (în Biblie și la Platon), ca rezultat al intrării în formă a principiului plâsmuitor originar (la Schopenhauer), ca rezultat al setării, la Jung și Castaneda – în toate aceste cazuri este vorba în primul rând de o percepție comună a lumii, considerată falsă, contracarată de percepții atipice obținute prin meditație, imaginație, vis și drog.

Aici, versiunea este de alt tip, pentru că se face cu date „științifice”.

Întemnițaților de pe Insula Diavolului li se oferă o șansă atipică de eliberare în ziua în care administrația insulei este încredințată lui Pedro Castel, un guvernator cu idei neobișnuite și pasiunea experimentului. Închisoarea aranjată de Castel e compusă din patru celule fără acoperiș, fiecare având un perete comun cu celelalte trei. Una dintre celule este interioară și pereții ei, spre deosebire de ai celorlalte trei, sunt lipsiți de oglinzi. Curtea interioară și pereții care înconjurau curtea sunt acoperiți de un camuflaj ciudat, pe bază de pete albastre, galbene și roșii, iar prizonierii au și ei fețele vopsite. Foarte liniștiți, se mișcă încet, iar mișcărilor lor parcă îi conectează, deși nu ar avea cum să se vadă unii pe ceilalți prin ziduri.⁹⁷

Și totuși – explicația vine în final – închisoarea este ceea ce pare doar în registrul perceptiv al unui om setat (corporal și social). Pentru nebunii operați ai lui Castel, zidurile închisorii sunt „câmpuri de libertate”⁹⁸. Operați „pe creier și de-a lungul nervilor”, „pe țesuturi” și „pe sistemul locomotor”, simțurile lor sunt re-setate, sunt re-condiționați corporal, astfel încât nu aud

⁹⁷ *Ibidem*, p.210-211.

⁹⁸ *Ibidem*, p.239.

decât dacă sunt atinși, văd ca printr-un binoclu întors, se mișcă greoi, în așa fel încât parcurgând celula, au senzația că parcurg o insulă – și ceea ce văd ei nu este închisoarea, ci plaje mărginindu-i fiecăruia insula (celula), brațe de mare (pereții), celelalte insule, cu locuitorul și plajele lor, și până departe, insule înconjurată de brațe de mare (prin efectul oglinzii în oglindă)⁹⁹.

Consecințele acestei percepții sunt însă negative. Prizonierii, având acces unul „pe insula” celuilalt, prin posibilitatea de a atinge la distanță și de a trece senzorial prin ziduri, sfârșesc prin a fi uciși de unul dintre ei, al cărui trecut traumatic contaminează cu violență noua viziune.

Și aici regăsim același model: nu există de fapt percepții distorsionate, ci alte paliere ale lumii obiective, accesibile doar în cazul modificării datelor corporale (în speță, a structurii creierului, care este bază materială pentru caracteristicile imateriale ale individului uman, acestea fiind, așa cum am arătat în diverse rânduri, inteligența, imaginația și conștiința). Faptul e demonstrabil, cel puțin în ficțiunea lui Casares: dacă lumea în care se mișcau „transformații” ar fi fost o simplă chestiune de percepție distorsionată, ea neexistând de fapt în mod obiectiv, atunci Nevers, personajul principal, nu ar fi simțit „atingerea de la distanță” a unuia din ei, pentru că acela doar și-ar fi „imaginat” că îl atinge¹⁰⁰.

Alternative derivate sunt și producțiile cinematografice, constructe sincretice care îmbină muzica, imaginea și textul; într-un fel, copii imperfecte ale unei realități obiective sau ficționale. Având la bază un scenariu, care este adesea un text prelucrat după un alt text, literar, putem defini filmul ca alternativă trecută prin derivări succesive¹⁰¹, produsul final distanțându-se și mai mult de A, în direcția lui I.

⁹⁹ *Ibidem*, p. 242-244.

¹⁰⁰ *Ibidem*, p. 244: „...toți pacienții mei se bucură de acea facultate, poate benefică, de a atinge la distanță. / Nota lui Nevers: 1. Aceasta explică ușoarele apăsări ca ale unor mâini moi pe ceafa mea”.

¹⁰¹ Un caz, foarte interesant din acest punct de vedere, asupra căruia economia lucrării nu ne permite să ne oprim, este producția recentă *The Hours*(2002): scenariul se bazează pe cartea cu același titlu a lui Michael Cunningham, inspirată după *Mrs.Dalloway* a Virginiei Woolf, și urmărește în paralel: 1923 – viața scriitoarei, 1951 – viața unei cititoare, 2001 – viața unei femei căreia prietenii îi spun Mrs. Dalloway, și a cărei viață prezintă puncte comune cu a personajului omonim. Aici, textul literar derivă un alt text literar, care derivă un scenariu de film, pe bazele căruia este produs un film: filmul este alternativă derivată de gradul 3.

2.3. Interpretarea

Interpretarea (I) este punctul cel mai îndepărtat de A, și ține în special de discursul critic, care e text despre Text. Dacă la început rolul interpretării a fost înțelegerea Textului, printr-un proces de decodare a modelelor și a factorilor de influență prezente în interiorul acestuia (adică a Alternativei care i-a stat la bază și a elementelor care au făcut ca această alternativă să derive, deturnându-se de la A), acest proces realizându-se ca parcurs invers în direcția Adevărului, astăzi ea a evoluat în direcția opusă, a creării de Adevăr (unul convențional). Fenomenul se explică printr-o inflație de semnificații deja-existente, printr-o lipsă de noutate absolută. Toate marile sisteme de gândire (P) au fost deja create, toate marile ficțiuni au fost propuse, toate modelele și-au găsit ilustrarea adecvată, toate mesajele transmise prin intermediul acestora au fost decodate. Interpretării nu îi rămâne decât să-și caute ea însăși un statut autonom, cât mai departe de ceea ce s-a spus deja. Statutul de comentariu nu mai este suficient. Și atunci apare comentariul derivat.

Așa cum am văzut în cazul Alternativei, și Interpretarea se derivă. Multitudinea aproape infinită de alternative de gradul 1 și 2 îi permite referința. Referința fără ghilimele. Direcția nu mai este A, ci un I ridicat la putere, în care textul critic însuși este supus criticii ulterioare. Ecuația ar putea fi ilustrată astfel: $P > P$ derivat $> I > IxS > I$ derivat, unde S este subiectivitatea.

Procesul nu este vizibil doar pe palierele Culturii, ci și pe acelea ale Societății. În punctul cel mai îndepărtat de A se află discursul despre Cultură (analizată în forma și structura nu a fenomenului de ansamblu – ceea ce am încercat să facem aici, într-o manieră „matematică” – ci a elementelor celor mai abstracte care o compun) și discursul „spiritual”, ambele cu caracter sincretic, promovate și utilizate de două mari curente: postmodernismul și New Age.

Interpretarea, azi, I prin excelență, este un joc de puzzle imens, în care se amestecă de-a valma piese disparate – nu în esența, semnificația lor, ci în diversitatea lor formală. Ca și cum, în acest joc de puzzle, nu s-ar încerca crearea unei imagini coerente, ci sortarea pe categorii de forme, a

De aceeași factură, inspirat după o povestire de Irvine Welsh, este filmul omonim *Trainspotting*.

Alternative cinematografice pe care timpul nu ne mai permite să le analizăm (poate într-o variantă extinsă a acestei lucrări), dar în care tema percepției distorsionate apare puternic ilustrată: *Being John Malkovich*, *Memento*, π .

pieselor. Imaginea care se creează în cele din urmă, din pură întâmplare, este imaginea unei pânze (web), în centrul căreia stă la pândă un păianjen narcisist și steril.

2.3.1 Postmodernismul

Ne aflăm la începutul secolului XXI, în care deja se spune că postmodernismul, ca „stare de lucruri” a culturii și societății, este depășit. În măsura în care și acest – o să-i spunem pentru început – fenomen a adunat o întreagă bibliotecă de referință (a fost, se pare, analizat, descris, acceptat sau nu, cu argumente, în fine: arhivat, pus la index¹⁰²), vom face concesia să credem că așa este și nu ne vom aventura într-o descriere prea amănunțită, cu atât mai mult cu cât nu acesta este rostul lucrării de față. Trebuie menționate doar câteva date obiective despre postmodernism, privind apariția, evoluția, răspândirea și trăsăturile sale, și stabilit sensul prezenței sale în lucrarea de față.

Postmodernismul a început – și ulterior a fost importat de – pe tărâm american. Până la un moment dat, America a avut despre sine imaginea de popor nou de limbă engleză și de imigrație preponderent europeană, "lume nouă" realizându-se ca un fel de proiecție de dincolo de ocean a Europei. Imigrațiile masive și mai vechi, dar mai ales ale secolului XX, imigrația din țările cu regim comunist au creat o compoziție mult diferită în Statele Unite. Au fost zone majore de imigrație din spațiul hispano-american, apoi imigrația asiatică, în special chineză, japoneză, coreeană, imigrația din Africa neagră. S-a creat o societate în care, începând să existe într-o proporție atât de mare componente non-europene, a devenit imposibilă menținerea multă vreme a ideii unei Americi – „proiecție a Europei”, adică a omului alb. Astfel a apărut ideea unei societăți multietnice, multiculturale¹⁰³ etc., și a fost pusă sub semnul întrebării menținerea tradiției literaturii, culturii și filozofiei europene, pusă de-acum pe picior de egalitate cu marea tradiție a gândirii chineze, mai veche decât

¹⁰²Doar câteva titluri: Anthony Giddens: *The Consequences of the Modernity*, Polity Press, Cambridge, 1990; Andrew Ross (ed): *Universal abandon*, Edinburgh University Press, 1988; J.F. Lyotard: *Le postmoderne explique aux enfants*, Ed. Galille, Paris, 1988; J. Baudrillard: *Symbolic Exchange and Death Sage Publications*, Londra, 1993

¹⁰³*Contrafort* : 9-11, septembrie-noiembrie; Atelier Contrafort: *Postmodernismul - o nouă / veche mișcare literară la sfârșitul secolului XX - începutul secolului XXI*.

cea europeană, cu formele culturii africane, care n-au avut versiuni scrise decât foarte târziu și sub impactul colonialismului european, dar care culturi își au și ele vechimea și structura lor, de cu totul alt tip¹⁰⁴. Mentalitatea postmodernă a evoluat astfel către acest mod de a evalua: nu în ierarhii (în sensul că e mai mare Shakespeare decât altcineva) ci în direcția diferențelor. Ierarhizarea pe verticală a fost înlocuită astfel cu acceptarea tuturor diversităților posibile pe un fel de orizontală simbolică – postmodernismul conturându-se astfel ca modalitate de înțelegere sincronică și sincretică a culturii.

Așa se face că postmodernismul a devenit un fenomen extrem de controversat, din cauza varietății și ambiguității, a lipsei de teză și a modalităților de manifestare importate din domenii, culturi și mentalitare extrem de variate. Caracteristica de „postmodern” adună în sfera sa de influență, etichetând generos, creații de pe toate palierele artei, începând cu literatura¹⁰⁵ și pictura¹⁰⁶ și sfârșind cu cinematografia¹⁰⁷, muzica¹⁰⁸,

¹⁰⁴ Culturile africane, de pildă, nu sunt culturi de tip național, fiecare stat african incluzând zeci, dacă nu uneori o sută de etnii, structura ultimă a acestor culturi fiind una de tip tribal.

¹⁰⁵ Un caz, pe palierul literaturii propriu-zise, ar fi specia „falsei autobiografii”, ilustrată la noi într-un roman recent: Mihai Goțiu, *Senzaționala evadare a lui Mihai Goțiu povestită chiar de el*, Ed. Tritonic, București, 2002; cărțile lui Leonard Cohen, *Frumoșii învinși și Joaca preferată*, Ed. Polirom, Iași, 2003, pot fi considerate premergătoare.

¹⁰⁶ Fără a fi o creație postmodernă, **colajul**, preluat de la avangardiști, a ajuns să reprezinte o formă de artă caracteristică acestui curent.

¹⁰⁷ Filme realizate cu ajutorul unor programe complexe de web-design, în întregime (*Shrek-2001, Ice-Age, Brother Bear-2003*) sau parțial (anumite scene sau / și personaje: *Matrix-2001, Kill Bill-2004*), ori pe baza unor scenarii de jocuri video computerizate (*Lara Craft – Tomb Raider-2001, Final Fantasy-2001*); filme cu tematică postmodernă (drogul și consecințele acestuia: *Requiem for a Dream* (Darren Aronofsky, 2000)); realitățile paralele sau virtuale: *Vanilla Sky* (Cameron Crowe, 2001), *Cube și Hypercube* (Vincenzo Natali, 2001, 2002); deconstrucția personalității: *Identity* (James Mangold, 2003); filme cu structură postmodernă, referențială sau autoreferențială, cum sunt producțiile lui Lars von Trier; filme cu conținut de idei specific postmodern, cum *Dogma* (Kevin Smith, 1999), tratată mai detaliat într-una din notele următoare, ș.a.m.d.).

¹⁰⁸ *Genurile alternative*, de la jazz și rock alternativ până la britpop și producțiile computerizate de tip rave și drum'n bass.

fotografia¹⁰⁹, arhitectura și design-ul (de interior¹¹⁰ și vestimentar¹¹¹) și chiar afișul¹¹², în care au pătruns elemente ce nu mai țin de aspectul publicitar și comercial, ci (până) și de cel social, și se observă cel mai bine în discursul de tip meta-text¹¹³ (texte critice despre alte texte critice) și – „în afara”

¹⁰⁹ Fotografia digitală, din care a dispărut elementul artistic, și care încearcă să-l recupereze prin prelucrări ulterioare cu ajutorul programelor de design; fotografia virtuală și 3D și aceea, colată cu text și referințe, de tip *cd&dvd cover*.

¹¹⁰ În arhitectură și design interior: felul în care se exploatează spațiile și se geometrizează / ergonomizează corpurile, urmărindu-se, dincolo de utilitate, experimentul. (*Design*, 02 / iunie 2004).

¹¹¹ De la *haute-couture* (moda aristocrată) la *pret-à porter* (începutul secolului XX, „fenomenul Chanel”) și de la *pret-à porter* la un altfel de *haute couture*, postmodern prin excelență datorită gratuității actului de creație, a produselor baroce sau „doar” foarte îndrăznețe, prezentate într-un spectacol ce depășește cu mult limitele simplei defilări grațioase, realizând un *happening* care combină lumini, culoare, risipă de materiale scumpe și muzică ambientală sau alternativă.

¹¹² Un caz – pozitiv – de afiș postmodern este afișul care susține campaniile sociale, în care au pătruns elemente artistice, și care, în virtutea scopului explicit pe care și-l propune, acela de a atrage atenția asupra unor fenomene ce afectează negativ morala, mentalitatea și bunul mers al societății de azi, iese complet de sub tutela factorului comercial omniprezent în publicitate. Afișul social promovează o publicitate pozitivă, caută să reinstitue niște norme, reguli de comportament, principii „lăsate deoparte” în societatea de consum. Un exemplu, în România „postmodernă” a secolului XXI, este campania MindBomb (www.mindbomb.ro), începută în 2002 și continuată în 2004, la realizarea căreia au contribuit persoane fizice și juridice din diverse domenii de activitate, de la jurnaliști și artiști plastici, la fotografi și firme de publicitate, și al cărei „program” este următorul: „MindBomb este combustia spontană a ideii ce explodează în acțiune. Afișul are forță. Afișul vorbește pentru tine. Afișul în sine nu schimbă nimic. Afișul ne incită. Afișul ne amintește. Afișul ne face să gândim. Ne scoatem în stradă. Ne expunem. Nu vrem să distrugem, ci să creăm. Nu suntem furioși, suntem indignați. Refuzăm cinismul. Nu vrem revoluție, ci evoluție. Vrem conștiință. Vrem să aprindem scânteia gândirii”.

¹¹³ Specia „lecturii reactive”. Un exemplu: Diana Adamek, *Pata-Tata. Șah*, Ed. Limes, Cluj-Napoca, 2004;

Culturii – în Wide World Web (site-ul¹¹⁴), care este caracteristica de bază a societății și timpurilor (din ce în ce mai puțin culturale și mai mult) economice în care trăim, și care este (denumită cu un derivat) – postmodernitatea.

Pentru o privire mai clară asupra fenomenului, se cer enumerate câteva schimbări sociale ce îi marchează constituirea¹¹⁵:

- a. În economie – are loc procesul de *globalizare*; constituirea corporațiilor multinaționale; trecerea la economia postindustrială dominată de sectorul "terțiar" (al serviciilor); investiția în "imaterial" (investițiile cele mai costisitoare nu se mai fac în materii prime și salarii ci în marketing, publicitate, management, informatizare).
- b. În comunicare - noi mass-media și tehnologii de comunicare (dominarea comunicării de către tehnicile video computerizate).
- c. În viața cotidiană - o nouă experiență de viață caracterizată prin schimbarea decorului, a obiectelor înconjurătoare, o nouă fază în consumul bunurilor, hedonismul controlat, importanța jocului, noi modalități de petrecere a timpului liber.
- d. În morală - epoca permisivității (totul e contestabil, totul e limitat, nu există reguli generale și nici soluții garantate, nu există orizont etic fix).
- e. În sfera familiei - "revoluția personală": auto-eliberarea individului, primatul intereselor indivizilor și cuplurilor asupra funcțiilor pe care societatea le așteaptă de la familie.
- f. În sfera relațiilor sociale - decăderea formelor tradiționale de participare socială (asociații profesionale, asociații culturale) și constituirea de noi micro-comunități și micro-grupuri.
- g. În politică - predominanța politicilor locale și sectoriale; o nouă redistribuire a puterii, populației și bogăției ce însoțește noile structuri de producție; slăbirea rolului statului - națiune și constituirea regionalismului; descentralizare și pluralism (puterea nu mai e ceva monolitic, exterior); noi mișcări sociale și politice (în locul sindicalismului dominant în epoca modernă - mișcări ale minorităților sexuale, etnice, rasiale, mișcări feministe, ecologiste); critica socială nu mai e dependentă de vreo teorie universală, nu mai e ancorată în vreo filosofie ci e pragmatică.
- h. În ontologie - fragmentarea realității, redefinirea spațiului și timpului (hiper-spațiul, accelerarea timpului), sfârșitul codului binar (ștergerea

¹¹⁴ Site-ul este un produs specific postmodern, ca structură (de tip rețea), compoziție (de tip colaj) și scop (cel mai adesea – comercial).

¹¹⁵ Georgeta Ghebrea, *Regim social politic și viață privată*, Universitatea București, 2003, www.unibuc.ro.

diferenței între obiect și subiect; lucruri și persoane; aparență și realitate; activitate și pasivitate; putere și rezistență)

i. În cultură - colapsul ierarhiilor, descentralizare, pluralism, simulare, pastişă.

În termenii ipotezei propuse, postmodernismul marchează momentul în care Interpretarea (I) monopolizează toți ceilalți termeni; în acest timp al culturii, ne aflăm în punctul cel mai îndepărtat de A și P, un Adevăr pre-existent (adică absolut) nemaiputând fi detectat și nici sperat, un Adevăr de tip A (premisă) existând încă doar „în urmă”, iar Alternativele, care există încă, nu sunt decât variante / varietăți de I. Mai exact: la sfârșitul secolului XX, cărțile dintâi (de tip A) au fost uitate, epuizate, sau general / formal-acceptate, marile cărți (de tip P) au fost scrise, marile interpretări (de tip I la nici o putere) au fost făcute: nimic nou nu poate fi creat. Dacă se scrie literatură, aceasta este în mod fatal îmbibată de trimeri (explicite sau implicite) la o literatură anterioară. Dacă se scrie meta-literatură (text critic), ea trece, înainte de a expune o concluzie sau a emite o „idee personală”, prin numeroase alte texte critice anterioare, din care extrage argumentele necesare sau își „ia” pur și simplu opinia. Nu mai este deloc sigur că o idee, la prima vedere, inedită, nu a mai fost emisă anterior, în altă epocă, de altcineva – poate obscur și de aceea neînregistrat în „marea bibliografie obligatorie pentru orice cercetător”. În paranteză fie spus, chiar (ipo)teza lucrării de față, cu atât mai mult cu cât se bazează pe niște constatări, poate fi de fapt veche de când lumea și demonstrată de alții cu mult mai mult aplomb.

Revenind la postmodernism, „noutatea” lui (a) consta(t) tocmai în caracterul de diversitate, de heteroclit, de „amestec” și de necesitate a referinței. Se poate spune că finalitatea – dacă există una – (și consecința) acestui fenomen nu sunt de a face lucrurile de nedistins, ci de a demonstra că toate câte sunt au o origine comună, un singur referent, același pentru toate, și de a ajunge – prin infinitatea de rezultate, la punctul unic de pornire. În opinia noastră, postmodernismul ar putea fi: fenomenul care încearcă să descrie un proces invers¹¹⁶, de la I la puterea n – la A.

2.3.2. New Age

New Age pare a fi „religia” perfect acordată timpului său – consonează, ca structură internă, cu postmodernismul. Într-o epocă în care nimic nu e nou, ci totul (p)reluat și combinat în cadrul interpretărilor de tot

¹¹⁶ A se vedea 2.3.3. *Globalizarea – un proces invers*

felul pe plan cultural, New Age este un fenomen desfășurat similar pe plan „spiritual”, care „traduce” în termeni incitanți pentru spiritul postmodern un set de credințe, practici și principii provenind din toate religiile lumii – cum postmodernismul: un set de teorii și principii preluate din toate sistemele de gândire și imaginație ale culturii aceleiași lumi. Fapt ce ne determină să așez între postmodernism și New Age semnul intercondiționării reciproce. Fenomenul social cunoscut ca New Age pare să aibă, după toate aparențele, mai multe momente de debut. În funcție de perspectiva astrologică, antropologică sau psihologică, diferiți cercetători au plasat momentul incipient fie în anul 1904 sau 1910 sau 1917, după alții la 5 februarie 1962 (când s-a produs o anume grupare a planetelor). Potrivit lui C. G. Jung, *era Vărsătorului* (moment considerat esențial și care dă numele mișcării) începe în 1997 sau 2154 (!)¹¹⁷. Există și o enciclopedie¹¹⁸ care expune o cronologie a mișcării. Aceasta ar începe în 1875 cu formarea, la New York, a *Societății Teosofice*, de către Helena Petrovna Blavatsky, Henry Steel Scott și William Quan Judge¹¹⁹.

Un alt moment posibil – și mult mai credibil – se conturează cândva prin anii '60, în mediile hippy de pe coasta de vest, statul California, având ca centru orașul San Francisco, capitala „contraculturii” supranumită și „laboratorul pentru noile idei”. Cartierul unde își avea sediul această mișcare se numea Height-Ashbury, dar a fost supranumit parodic *Height-Hashbury*, aluzie străvezie la consumul intensiv de droguri psihedelice practicat aici de tinerii adunați din toate colțurile țării. La data de 14 ianuarie 1967, în Golden Gate Park, s-au adunat 10.000 de tineri îmbrăcați într-o ținută kitsch pseudo-hinduistă, autointitulați „flower power children”. Evenimentul a fost salutat în ziarul „underground” (subteran, subversiv) *The City of San Francisco Oracle* ca fiind inaugurarea unei noi epoci (ere). Euforia nu a durat însă, cu toată răspândirea masivă – 250.000 de hippies numai în SUA – decât până în octombrie '67, când mișcarea a fost declarată moartă și înmormântată simbolic¹²⁰.

Contextul social și istoric în care apare mișcarea este elocvent (și locul de origine același ca și în cazul postmodernismului / tății): SUA, formă republicană federativă, dar un imperiu *de facto*. „Noul Imperiu Roman”, se arată într-un articol ortodox. „Din punct de vedere istoric sunt

¹¹⁷ C. G. Jung – *The Collected Works of C.G. Jung*, Princeton University Press, London Routledge

¹¹⁸ *NEW AGE ENCYCLOPEDIA, First Edition*.

¹¹⁹ *Idem*.

¹²⁰ *The City of San Francisco Oracle*, October 1967.

la îndemână paralelele cu imperiul roman păgân. Ambiția de stăpânire a lumii s-a conturat pe deplin după victoria reputată în 1945 asupra celor două imperii păgâne rivale: al treilea Reich și imperiul soarelui răsare. Totodată a fost întrecut și imperiul aliat, cel britanic, a cărui stea începe să decadă treptat. Va rămâne un singur rival redutabil, și el în mod conjunctural fost aliat, imperiul păgân sovietic. Începe războiul rece”¹²¹.

Din punct de vedere confesional SUA se prezintă ca un mozaic: "La jumătatea secolului trecut populația SUA era predominant protestantă; ea includea relativ puțini romano-catolici și evrei, și aproape nici un aderent al religiilor ne-creștine cum ar fi islamul sau budismul. Printre noile fenomene religioase ale secolului trecut se numără fondarea mai multor denominațiuni americane genuine printre care *Biserica lui Isus Cristos a sfinților din ultimele zile*, cunoscută popular ca *Mormonii*; *Biserica lui Cristos, Scientistă*; *Biserica adventistă de ziua a 7-a* și *Martorii lui Jehova*. După anuarul statistic din 1998, cel mai mare grup religios american este cel romano-catolic, aproximativ 25% din populație. Printre grupurile majore protestante: baptiștii (19,4%), metodiștii (8%), presbiterienii (2,8%), penticostalii (1,8%) și episcopalienii (1,7%). Biserica ortodoxă are un număr însemnat dar nu este indicat în procentaj. Cea mai răspândită religie ne-creștină din SUA este iudaismul (2%), dar și islamul, budismul și hinduismul au adepți numeroși”¹²². Potrivit unui sondaj Gallup în februarie 1978¹²³, 10 milioane de americani, tineri de toate categoriile erau adepții unor religii orientale; 9 milioane erau angrenați în „spiritual healing” (vindecare spirituală - o formă tipică a practicilor terapeutice de tip New Age inspirată din religiile orientale și practicile șamanilor nord-americani). Mișcarea se conturează astfel de la început ca un amalgam de elemente heteroclitice ținând de diverse religii, credințe și practici. Ulterior, acestea au fost transpuse în termeni creștini în ideea, pe de o parte, a unei armonizări interioare, și pe de altă parte, a armonizării cu „norma” impusă de religia „dominantă”.

Ceea ce face ca mișcarea New Age să fie susceptibilă de a fi un curent postmodern este tocmai această adunare laolaltă a numeroase elemente esențiale preluate din religii și credințe de bază (în termenii ipotezei acestei lucrări: elemente A) și exprimarea lor în termeni creștini

¹²¹ Preot Dan Bădulescu, "VEACUL NOU" * NEW AGE * O NOUA RELIGIE A ANULUI 2000.

¹²² *Encarta 1998*, cf. Preot Dan Bădulescu, "VEACUL NOU" * NEW AGE * O NOUĂ RELIGIE A ANULUI 2000

¹²³ *Idem*.

(fenomen ținând deopotrivă de P și de I). Apărută în secolul XX, într-un context cu caracter similar (eterogen dar centripet – eterogen, prin existența în SUA a numeroase și diverse orientări de tip P, centripet – prin tendința SUA de a atrage sub influența și dominația ei întreaga lume), mișcarea este astăzi aproape instituită în întreaga lume. Potrivit analiștilor critici, New Age ia forma unei religii „mondiale” insinuate peste tot, dar mai ales în lumea virtuală, caracteristica esențială a mișcării fiind sistemul de rețea (web, net), ceea ce i-a permis de la început să existe și să se dezvolte simultan în centre precum: *Esalen si Comunitatea Ananda* (California), *Findhorn Community* (Scotia de nord), *Lama Foundation* (New Mexico), *Lebensraum-Zentrum* (Zürich).

Preluările nu se limitează numai la fondul de „dogme” al mișcării. În căutarea unei legitimități și autorități cel puțin cultural-științifice, în cataloagele și enciclopediile oficiale New Age¹²⁴ trec nume de personalități ce nu s-au declarat nicicând explicit a face parte din mișcare. Așa ar fi nume ca Rudolf Steiner, Carl Gustav Jung, Teilhard de Chardin, Mircea Eliade și alții. Justificarea o găsim în nevoia invocării unor „precursori”. Astfel, una din publicațiile curentului se revendică a fi o continuare a revistei „remarcabile și revoluționare” cu numele de *New Age Journal* fondată acum 100 de ani de George Bernard Shaw¹²⁵ și prietenii săi vizionari. Aceștia se considerau a fi pionieri în domeniul aspectelor societății moderne ca: educația, tehnologia, sănătatea și spiritualitatea. Această revistă de avangardă (modernistă) și-a încetat activitatea în 1922¹²⁶. La 50 de ani după, un grup eclectic de editori și jurnaliști „alternativi” au hotărât continuarea ei, de data aceasta în maniera post-modernistă a anilor '70 caracterizată de cultura globalistă. Caracterul post-modern se susține aici, prin faptul că, spre deosebire de avangarda și originalitatea moderniştilor, publicația tratează subiecte legate de înțelepciunea tradițională integrată tehnologiei

¹²⁴ www.sacred-texts.com

¹²⁵ www.mjp.na: „*The New Age* was a weekly magazine, printed in double columns, folio sized, and mostly in type sizes that varied from small to miniscule. A rather different journal had been appearing under that name, when a group led by G. B. Shaw decided to provide some funding and asked A. R. Orage and his friend Holbrook Jackson to begin a "New Series" in the spring of 1907. From then on, volumes ran for six months, with pages numbered accordingly [...]”.

¹²⁶ Wallace, Martin, *The New Age under Orage. Chapters in English Cultural History*, Manchester University Press, Barnes & Noble, Inc., New York, 1967.

moderne cum ar fi: vechi practici curative tibetane și noile descoperiri în programarea neuro-lingvistică, feng-shui (arta chinezească a design-ului de interior în vogă), precum și prin preocuparea pentru materialele și condițiile ecologice din arhitectură.

Una din „cărțile de căpătâi” New Age, pretinsă „fără autor” este *Cursul Miracolelor*¹²⁷, publicație răspândită prin intermediul fundației *Foundation for Inner Peace*; apărut în 1975, a avut un impact deosebit în mediile „baby boom” din America, generații postbelice total deabusolate spiritual, care, în căutarea neîncetată a Adevărului au trecut pe rând prin experiența rockului, a drogurilor, a perioadei hippy, ajungând la practici ca „meditația transcendențială”, astrologia, terapiile naturiste sau psihologice – toate acestea constituind mediul ideal al New Age-ului. Astfel, în ianuarie 1987, existau în circulație 300.000 de copii ale cursului, caracterizat drept una din cărțile „canonice” ale mișcării, un „sistem metafizic de psihoterapie spirituală”. În anii '90 au apărut noi cărți care aspiră la statutul de „carte de căpătâi”, având un autor bine cunoscut, deși controversat.

Reacțiile de protest vin din direcția neo-protestantă evanghelistă harismatică și chiar fundamentalistă. Una din cele mai pertinente critici se intitulează *Reflections on a best seller* de Rolf Nosterud¹²⁸. Acolo se arată între altele că: „Prin deghizarea conceptelor oculte într-o terminologie creștină, cărțile New Age au introdus, înșelător, mulțime de așa-zisi creștini în cercuri New Age și neo-păgâne... Observați marea căutare de care se bucură îngerii contrafăcuți și distorsiunile feministe despre Dumnezeu”¹²⁹.

¹²⁷ Marianne Williamson (<http://www.marianne.com/>) *A Course in Miracles* (<http://www.acim.org/>)

¹²⁸ Rolf Nosterud, *Reflections on a Best Seller*, www.worship.ca

¹²⁹ Elocvent este cazul producției cinematografice *Dogma* (Kevin Smith, 1999), în care un Dumnezeu atipic – de „sex” feminin, ludic și tăcut – este interpretat de Alanis Morissette. Filmul se vrea – și se anunță de pe genericul de început – o „parodie” ce pledează pentru „simțul umorului” și „neluare în serios”, pentru ca ulterior, în numele acestora, să deturneze realitatea biblică în contrariul ei, astfel având de-a face cu o evreică, „ultima descendentă din spița lui David”, doi profeți obsedați sexual, doi îngeri izgoniți din rai, o „muză”, și un apostol negru – pe care l-ar fi omis din evanghelii pe considerente rasiste și ca să nu se afle că Isus era negru și el, și o religie catolică adaptată timpurilor, care propune un „Buddy Christ”. Un film „postmodern”, cum avem prilejul să citim pe www.liternet.ro. Un caz similar este *Bruce Almighty* (Shady Acres, 2003), comedie ușoară în care Dumnezeu este negru și „locuiește” o clădire goală, cu pereții albi, pe care o

Întrucât cei mai mulți dintre „căutătorii de Adevăr” contemporani nu cunosc nici datele și nu au nici voința de a rezista acestor iluzii seducătoare, o nouă paradigmă - o schimbare masivă în viziunea Americii despre realitate - transformă cultura noastră. [...] națiunea noastră raționalizează păcatul și idealizează păgânismul”¹³⁰.

Un alt articol, semnat de Victor Roncea și intitulat „Rețelele Agresiunii”, aduce la zi informația despre New Age, chiar dacă într-un mod cam paranoid¹³¹, citând-o pe *Marlyin Ferguson*, care susține că puterea "rețelelor" tradiționale precum Familia și Biserica scade vertiginos în competiție cu noul tip de rețea descrisă de ea în *"The Aqvarian Conspiracy"*. Acest tip de rețea, folosită în prezent cu un succes extraordinar, a fost denumită de antropologi "*rețea (network) segmentată policefal*". În noul stil de conducere de tip rețea "*cuiul de la osie este computerul*". Existența acestor rețele este legată indisolubil de schimbările operate în mediul informațional. Localizarea unei rețele și dizolvarea ei este neesențială, membrii revenind din nou la suprafață în altă parte pentru a crea noi rețele. Indiferent de categoria membrilor ce compun o rețea, mesajul, codul sunt aceleași și se păstrează în genere nealterate, datorită caracterului egalizator al rețelei. Un număr bun de secte, loje masonice și asociații esoterice de tip New Age nu sunt implantate într-un singur stat, district, oraș sau sat. Ele constituie doar noduri și fac parte dintr-o rețea mondială care beneficiază de un număr ridicat de adepți.

Avem de-a face, așadar, cu un „sistem de pseudo-credințe”, postmodern ca factură (aspect), virtual ca structură și cu caracteristici aproape organice (proliferează, am putea spune, rizomatic), „creștin” în aparență (formă, terminologie), și ambiguu în esență, cu proprietăți „carismatice” (seduce prin aplicabilitatea la orice domeniu și prin rezolvările promise). O mișcare de tip argotic, în care I (interpretarea) a ajuns la puterea *n*, lăsând în același timp impresia că ar conduce direct la A (din cauza elementelor preluate din straturile foarte apropiate de A). Toate acestea fac din New Age o „religie” a secolului XXI, un timp în care nimic

curăță și întreține zilnic, schimbând uniformă după uniformă (este, pe rând, om de serviciu, electrician, arhivar), și care reacționează la plângerile unui veșnic nemulțumit, încredințându-i pentru o scurtă perioadă de timp administrarea lumii.

¹³⁰ Rolf Nosterud, *art.cit.*

¹³¹ Subtitlul articolului, referitor la sectele din Franța, este: *Conspirația "Aqvariana" sau cum vrea Satana să tragă omenirea după el, în iad*

nu mai este genuin, și totul se axează pe un „ochi concupiscent” vânător de „bunăstare pământească aici și acum”¹³².

Nevoia de religie a individului uman se explică prin structura lui dialectică. Nefiind capabil să-și imagineze moartea proprie, întrucât nu are decât „experiența morții celorlalți”¹³³, el este veșnic în căutarea unui Adevăr care să-l îndreptățească în speranța inexistenței în realitate a acestui fenomen. Fiind foarte complex sub aspect psihologic, și această complexitate traducându-se în plan emoțional ca stare de derută (în secolul XXI, timp al globalizării și al „micșorării spațiului” prin viteza comunicațională) o singură doctrină nu ajunge. De unde – nevoia de sincretic și de așezare sub umbrela Interpretărilor, de căutare a Adevărului prin intermediul acestora. Fenomenul New Age se pliază pe acest tip de nevoie, dictat de acest tip de personalitate... din păcate pe cale de dispariție...

2.3.3. Globalizarea – Parabola unui proces invers?

... întrucât Globalizarea, prin creșterea rapidă a posibilităților de comunicare, a micșorat spațiul. Umanitatea nu mai este separată în comunități distincte, prin obstacole naturale. Oamenii comunică între ei, din cele mai îndepărtate colțuri ale lumii și mulți fără să se fi văzut vreodată, cu ajutorul Internetului, care „dublează”, virtual și în același timp foarte concret, lumea obiectivă, iar comunicarea se face în aceeași limbă – engleza. Sub presiunea societății de consum, valorile se uniformizează, diferențele de mentalitate dispar, diferențele de percepție, de la individ la individ, dispar, culturile se amestecă, modelele se pierd unele în altele și așa mai departe.

Să fie Globalizarea o revenire într-un punct anterior momentului Babel? Să însemne adoptarea unei limbi comune – și adoptarea unui Adevăr comun? (dacă nu Adevărul, de care ne desparte inflația de sinonime conceptuale și de interpretări derivate, cel puțin un Adevăr convențional, plasat într-un moment convențional, în sensul unei re-novări spirituale?)

În măsura în care timpul nostru stă încă sub semnul unui cult al formei, al imaginii, problema rămâne deschisă. Opțiunile sunt nelimitate. Dacă până într-un anumit punct al Istoriei, Cultura s-a realizat progresiv și evolutiv, într-un proces definibil ca „tools for making tools”, dar pe baza unui Adevăr care era în același timp sens și păstra unitatea valorilor, în timpul nostru

¹³² Dan Bădulescu, *art.cit.*

¹³³ Albert Camus.

instrumentele sunt nelimitate cantitativ și nu mai lasă loc unui Adevăr unic, ci își creează fiecare propriul tip de adevăr. În ce măsură infinitatea de adevăruri (Interpretări derivate) vor da, prin reducție, unul singur, se va vedea. În opinia noastră, un asemenea demers este, în momentul de față, lipsit de orice motivație (suficientă din punct de vedere cultural), rămânând valabilă doar una de tip consumaționist.

3. QUOD ERAT DEMONSTRANDUM

Lucrurile pot fi văzute, *a la rigueur*, în felul de mai sus.

Dar nu sunt atât de limpezi. Sunt amestecate. Căci chiar alternativele analizate, pe baza cărora ipoteza a fost justificată, pot fi „interpretate” – și aici e ironia – drept Interpretări, ori cel puțin alternative contaminate.

La nivel individual primar (de credință personală, sau de teorie personală) alternativele pot fi delimitate ca alternative – P.

Dar intervin o sumă de factori care influențează această percepție individuală asupra lumii, omului și sinelui. Cel mai important factor fiind însăși Cultura, care nu acționează în întregul ei asupra individului (în secolul XXI, și chiar mult mai devreme – cine ar fi putut lua contact cu fenomenul, în totalitatea lui? – un caz ideal poate fi regăsit, dar numai în ficțiune – de pildă, *Phenomenon*), ci pe bucăți, adesea aleatoriu alese și nu întotdeauna în acord cu subiectivitatea (deci specificitatea) individului, și – chiar mai adesea – prin intermediul produselor de ordinul *n*, adică a interpretărilor. Și din acest punct, individul culturalizat nu mai este un producător de cultură, nici măcar un recipient de cultură, ci UN PRODUS AL CULTURII, care nu mai este nici ea pură, ci amalgamată prin intervenția unui alt factor, de ordin economic - consumul. Este punctul în care omul, trăind *în și prin* I, este în cel mai mare grad de îndepărtare față de A și P (realitatea inițială și adevărul personal, alternativa, propria percepție genuină despre lume, sine și ceilalți). Omul postmodern, în care Adevărul *rezidă din* (este un reziduu de) piese de puzzle desperecheate ale marilor Alternative colective (religii, sisteme filosofice, literaturi) venite pe filiera Interpretărilor (de tot felul, până la interpretările cinematografice, la cele de tip „pc-game” și publicitare) – și-a blocat accesul la Adevăr. Acest om se află în vârful unui turn Babel reiterat, primind cărămizi și nemaștiind ce sunt și la ce folosesc, pentru că fiecare dintre oamenii prin mâinile cărora au trecut le-au numit *altfel*.

BIBLIOGRAFIA**CĂRȚI**

- Biblia, ed. 1993 după ed.1982, Rumanian Bble Orthodox 053 DC, United Bible Societies
- Eliade, Mircea - Sacru și profan, Ed. Humanitas, București, 1995
- Platon - Phaedon, în "Dialoguri", C.P.Casa Șcintei, București, 1968.
- Schopenhauer, Arthur - The World as Will and Idea, Everyman, Londra, 1995.
- Tolstoi, Lev N., Sonata Kreuzer și alte povestiri, Ed. Minerva, BPT, București, 1971
- P. Culianu, Hesperus, Ed. Univers, București, 1992
- Jung, C. G - Amintiri, vise, reflecții, consemnate și editate de Aniela Jaffe, Ed. Humanitas, București, 1996
- Jung, C. G. – The Collected Works of C.G. Jung, Priceton University Press, London Routledge
- Carlos Castaneda, The Fire from Within, e-book.
- Adolfo Bioy Casares, Invenția lui Morel. Plan de evadare, Ed. Univers, București, 1976.
- Th. Ribot, Filosofia lui Schopenhauer
- Béguin, Albert - Sufletul romantic și visul, Ed. Univers, București, 1998
- Gardner, S.- Irrationallity and the Philosophy of Psychoanalysis, Cambridge University Press, Cambridge, 1993.
- Routledge Encyclopedia of Philosophy, Version 1.0, London
- Wallace, Martin - The New Age under Orage. Chapters in English Cultural History, Manchester University Press, Barnes & Noble, Inc., New York, 1967.

ARTICOLE

- Castaneda's lover reflects on shamanism and celebrity Castaneda's lover reflects on shamanism and celebrity, San Francisco Chronicle/August 24, 2003, by Don Lattin
- Contrafort, 9-11, septembrie/noiembrie; Atelier Contrafort: Postmodernismul - o nouă/veche mișcare literară la sfârșitul secolului XX - începutul secolului XXI.
- Ghebrea, Georgeta - Regim social politic și viață privată, Universitatea București, 2003, www.unibuc.ro.
- NEW AGE ENCYCLOPEDIA, First Edition.
- The City of San Francisco Oracle, October 1967.

- Bădulescu, “ Dan – Veacul nou” * New Age * O nouă religie a anului 2000.
- Nosterud, Rolf - Reflections on a Best Seller, www.worship.ca
- Williamson, Marianne ([http: // www.marianne.com/](http://www.marianne.com/)) A Course in Miracles, www.sacred-texts.com, www.mjp.na